

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

VESNA KUPČIČ

KULT OSEBNOSTI: FIDEL CASTRO

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA 2007

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

VESNA KUPČIČ

MENTOR: DOCENT DR. MILAN BALAŽIČ

KULT OSEBNOSTI: FIDEL CASTRO

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA 2007

Zahvala

Mentorju dr. Milanu Balažicu se zahvaljujem za usmeritve in koristne nasvete pri nastajanju mojega diplomskega dela.

Posebna zahvala gre predvsem moji družini, ki me je podpirala med študijem in mi vsa ta leta stala ob strani; še posebej moji mami, ki mi je s spodbudnimi besedami vedno vrnila zaupanje vase. Očetu, ki mi je bil s svojimi nasveti v veliko pomoč, bratu za številne koristne napotke, ki jih je upošteval že sam pri svojem diplomskem delu, ter mojemu Iztočku, ki me je ves čas pisanja naloge vzpodbujal in podpiral.

»Če imaš zaupanje in načrt, ni pomembno, kako velik si.«

Fidel Castro

KULT OSEBNOSTI: FIDEL CASTRO

Kubanska država, kakršno poznamo danes, se je izoblikovala skozi zgodovino uporov in vojn, najgloblji pečat pa ji je pustila revolucija. Skozi zgodovino sta si Kubo lastili imperialistična Španija, nato pa še ZDA. Sodelovanje kubanskih predsednikov z Američani in pa krvavo totalitarno diktatorstvo kubanskih voditeljev je povzročilo mnoge nemire in upore med Kubanci. Prišlo je do revolucije, ki je bila na začetku predvsem protiimperialistične oziroma protikolonialne narave, kasneje pa je prerasla v socialistično revolucijo. Osrednja mesto v kubanski revoluciji zasede Fidel Castro kot veliki vodja, kult osebnosti. Ob strani mu je stal zvest prijatelj Che Guevara, ki je bil prav tako zelo karizmatična osebnost. Po revoluciji se začne reorganizacija države po vzoru drugih socialističnih držav, in sicer na temelju leninizma in marksizma. V letih, ki so sledila, je vso oblast v državi postopno prevzel Fidel Castro, ki se je pri vladanju opiral na Komunistično partijo Kube, že vrsto let pa nadzira in usmerja celotno družbeno in politično dogajanje v državi. Kot velik voditelj s posebno karizmo, je pripeljal Kubance do nekakšne dvoumne osvoboditve in samo državo do točke socializma.

Ključne besede: kult osebnosti, Fidel Castro, Kuba, voditelj.

THE CULT OF PERSONALITY: FIDEL CASTRO

The State we know today has formed itself through the history of rebellions, war and revolution. In the past Cuba was a part of the imperialistic Spain and then also USA. The cooperation of Cuban presidents in the past with the Americans and their bloody totalitarian dictatorship had been the reason for the disorders and rebellions among the people. After the victory of the revolutionaries, with the great leader Fidel Castro and his friend Che Guevara, also a very charismatic person, the reorganisation of the state has begun. The foundations were Leninism and Marxism and all other states, where was the socialism main ideology, specially Soviet Union. In coming years, Fidel Castro has gradually overtaken the whole state authority with his great power. His communistic party controls and directs everything in the State; society, economy, whole administration, etc. Fidel Castro, a great leader and his communistic party, has taken the Cuban people to a certain ambiguity liberation and State itself to the point of socialism. But despite economic crisis in the past, Cuban people love him and support him. He will stay a Cuban cult forever.

Key words: the cult, Fidel Castro, Cuba, great leader.

KAZALO

1. UVOD.....	8
2. METODOLOŠKI OKVIR DIPLOMSKEGA DELA.....	10
2.1 METODOLOGIJA.....	10
2.1.1 <i>POLICY ANALIZA</i>	10
2.1.2 <i>INSTITUCIONALNI MODEL</i>	11
2.2 OPREDELITEV PREDMETA PROUČEVANJA.....	12
2.3 CILJI PROUČEVANJA.....	12
2.4 UPORABLJENA METODOLOGIJA.....	12
2.5 HIPOTEZI.....	12
2.6 STRUKTURA DELA.....	13
3. MIT.....	14
3.1 SODOBNI POLITIČNI MIT.....	20
3.2 MITOLOGIJA TOTALITARIZMA.....	23
4. IDEOLOGIJA.....	25
4.1 IDEOLOŠKA MOBILIZACIJA.....	28
5. PROPAGANDA.....	31
5.1 POLITIČNA PROPAGANDA.....	33
6. KUBANSKA REVOLUCIJA.....	35
6.1 POLITIČNI VIDIK KUBANSKE REVOLUCIJE.....	37
7. VODITELJ.....	38
7.1 KULT VODITELJA.....	39
7.2 OSEBNE KARAKTERISTIKE VODITELJA.....	40
7.2.1 <i>AVTORITETA</i>	42
7.2.2 <i>CASTRO – DIKTATOR</i>	43
7.2.3 <i>KARIZMA</i>	44
7.3 MNOŽIČNA PSIHOLOGIJA TER RAZMERJE MED VODITELJEM IN MNOŽICO.....	45
8. KULT FIDELA CASTRA.....	49
8.1 NASTANEK KULTA OSEBNOSTI.....	50
8.1.1 <i>GIRARDETOVA KLASIFIKACIJA</i>	52
8.2 CASTROV KULT PROTI KULTU CHE GUEVARE.....	54
9. ZAKLJUČEK.....	58

10. SEZNAM VIROV.....	62
10.1 KNJIGE, ČLANKI, ZBORNICI.....	62
10.2 INTERNET VIRI.....	64

KAZALO SLIK

SLIKA 4.1.1: Črne zastave pred ameriškim veleposlaništvom v Havani.....	30
SLIKA 5.1.1: Eden izmed Castrovih panojev na Kubi.....	35
SLIKA 7.2.2.1: Fidel Castro v enem izmed svojih govorov.....	43
SLIKA 8.2.1 Fidel Castro in Che Guevara.....	57

1. UVOD

Kuba je ena zadnjih držav socializma in ena zadnjih držav, ki ima na čelu države tako velikega, posebnega vodjo, Fidela Castra. Prav to pa me je vzpodbudilo k pisanju diplomskega dela.

Živimo namreč v družbi, ki jo lahko poimenujemo na različne načine: postindustrijska družba, postmoderna družba, potrošniška družba, medijska družba, družba informacijske tehnologije, družba tehnološkega napredka in razvoja, itd. Vsekakor je to družba, v kateri vlada predstava, da smo svet docela spoznali in raziskali. Vedno večjo vlogo ima znanost, ki dominira nad ostalimi sistemi in podsistemi v družbi. Poudarja pa možnost preverljivega, empiričnega, racionalnega. *»Kar ne moremo aplicirati na preverljivo stvarnost izkustva, enostavno ne izpolnjuje kriterijev znanstvenosti!* je postalo geslo novega tisočletja« (Kornel 2003: 167). Pozablja se zasluga stoletnih tradicij, ki so se prenesle skozi neštete generacije rodov in ustvarile obliko družbe, v kakršni živimo danes. *»Zgodovina in sedanost naroda in države sta videti očiščeni iracionalnih, verskih primesi«* (Velikonja 1996: 20–21).

Tako moramo pri preučevanju današnje družbe, njenih sistemov in podsistemov, pogledati še izza racionalnega utemeljevanja sveta okoli nas. Preučiti moramo namreč tiste dele, ki se zdijo manj pomembni, skriti in pozabljeni nekje v preteklosti; dele, ki jih s sabo prinese tradicija in za katere se zavedamo, s kakšnim vplivom posežejo v naš svet. Vendar se nekje preteklost in sedanost še zmeraj prepletata. Lahko bi rekli, da je socializem že zdavnaj izumrl in da se je le delček le-tega ohranil v našem svetu, 21. stoletju. Ampak, nekje tam daleč, še vedno obstaja država, ki nekako je *»ujeta«* v času socializma in to je Kuba ter njen veliki voditelj Fidel Castro.

Miti so svoje zgodbe iz davne preteklosti prenesli v svet današnjega dne in s tem sooblikovali okvir današnje družbe. Proces racionalizacije sveta je povzročil, da sodoben človek ne verjame v mit, mu ne zaupa, ga enači z zgodbo iz preteklosti ali ga celo jemlje kot laž. Ne zaveda pa se vpliva, ki ga imajo miti na način mišljenja, obnašanja in delovanja vsakega posameznika kot tudi družbe kot celote. Bistvenega pomena so predvsem tisti miti, ki jih družba ustvarja danes za namene sodobnega in prihodnjega sveta. Mit nastopa kot sredstvo oziroma instrument organiziranja skupnega življenja neke skupine ljudi. Mitološke interpretacije sveta so neke vrste navodila, kako se obnašati, kako

ravnati, delovati, itd. Zato sodobne mitologije, kljub poenostavljenim razlagam, sveta, iracionalnosti in primitivizmu, ostajajo pomemben segment pojasnjevanja delovanja določene družbe in njene sestave: tisti del, kjer posamezniki najdejo odgovore na široko paleto vprašanj in možnost identifikacije z mitskimi junaki. S prefinjenim jezikom miti pripovedujejo zgodbe, v katerih se zrcalijo preteklost, sedanost in prihodnost, kultura, vzorci obnašanja in delovanja, norme in vrednote neke družbe. S svojo privlačnostjo mit tako na neki ravni hipnotizira posameznika, začara njegov racionalni svet in ga prevzame (Koželj 2004: 3).

Tema pričujoče naloge je namenjena razmišljanju o posebnosti, izbranosti, večvrednosti posameznika, ki je s svojo pojavnostjo v svetu sooblikoval zgodovino določenega obdobja določene družbe. Kot smo že omenili zgoraj, bo osrednjo vlogo v nalogi imel Fidel Castro, kubanski predsednik, ki vlada že pol stoletja. Ugotavljali bomo, kaj posameznika dvigne iznad meja običajnosti in ga naredi za enega najbolj prepoznavnih, najbolj vplivnih in najbolj oboževanih voditeljev 20. in 21. stoletja. Tako bomo predstavili pomen in prisotnost mita o Fidelu Castru v postmoderne družbi tako v globalnem razmaku kot znotraj samega jedra nastanka tega mita, ki je povezan z revolucijo na Kubi. Osredotočili se bomo na obdobje, kje in kdaj pride do velikega vpliva idej Castra, katere družbene skupine oziroma gibanja jih predstavljajo, v kakšnem okolju je vpliv bolj razviden oziroma kje je večja dovzetnost za njegove revolucionarne ideje ter kje je opaziti največjo podporo. Skozi nalogo bo predstavljen kult osebnosti: Fidel Castro, razmerje med voditeljem in množico, karizmatičnost diktatorja in kubanska revolucija kot pogoj razvoja kulta osebnosti. Veliko ljudi namreč ve zelo malo o tej državi. Navadni smrtniki jo poznamo predvsem po cigarah, rumu, »cubi libre¹«, peščenih plažah in plesu. Vendar je Kuba več kot to, kajti v svetu je odigrala pomembno vlogo, saj je ena redkih malih držav, ki se je v času hladne vojne vključila v igro dveh velikih sil, ZDA in SZ. Zgodilo se je veliko dogodkov: zgodila se je revolucija, zgodil se je Prašičji zaliv, začel se je embargo, kubanska raketna kriza, itd. A Kuba je premagala prav vse ovire in ostala takšna kot je bila oziroma je želela postati.

¹ Cuba libre je znamenita pijača na Kubi. Pripravi se tako, da v visok kozarec, do vrha napolnjen z ledom, nalijemo beli rum in ga dopolnimo s kolo, nato pa kozarec okrasimo še z rezinami limete, katere sok stisnemo v vsebino kozarca. Tako sta v tej pijači združeni dve sestavini, ki bi naj bili povezani s kubansko zgodovino. Rum, eden glavnih proizvodov Kube, ter kola, ki je tipičen ameriški proizvod (Jenšterle 2003: 23).

2. METODOLOŠKI OKVIR DIPLOMSKEGA DELA

2.1 METODOLOGIJA

Policy analiza je del politične znanosti. Cilji oz. nameni analize so osredotočeni na določene specifične policy teme in skrb za relativno visoko stopnjo takojšnje koristnosti (Ripley 1987: 6). Policy analiza je mlada znanstvena disciplina in pomaga odgovarjati na vprašanja, kaj vlade počnejo, zakaj to počnejo in s kakšnimi učinki.

2.1.1 POLICY ANALIZA

Med natančnejše opredelitve policy analize sodi Dunnova, ki pravi: »Policy analiza je uporabna družboslovna disciplina, ki v okoliščinah argumentacije in javne razprave uporablja multiple raziskovalne metode za ustvarjanje, kritično ocenjevanje in sporočanje policy relevantnega znanja« (Dunn 1994: 84).

Njen utemeljitelj, Lasswell, je leta 1951 opredelil smoter policy analize kot skrb za znanje o odločevalskih procesih v javni ureditvi in v njih.

Policy analiza je lahko:

1. *Opisna* (deskriptivna)

Ta pomaga razumeti procese oblikovanja in izvajanja vladnih politik.

2. *Svetovalna* (perskriptivna)

Pomaga pri izboljšavah v procesu oblikovanja, izvajanja (implementacije) in vrednotenja (evalvacije) javnih politik.

Razvoj policy analize so spodbudili raznoliki dejavniki, med njimi dva najpogosteje omenjena:

- a) Znanstvene spodbude – posamezne družboslovne in humanistične znanosti, ki so v 19. stoletju sicer visoko razvile svoje raziskovalne metode (kot psihologija, ekonomija, antropologija, politične vede), so ostajale zaprte v svoje »delne« svetove oz. delne

vpoglede v družbene probleme. Ti pa so z modernizacijo družbe postajali vse bolj kompleksni in za take posamezne znanstvene discipline prezahtevni.

- b) Politične spodbude – politiki, zlasti v Združenih državah Amerike, so v začetku 20. stoletja začeli iskati dodatna znanja in svetovanja, predvsem glede reševanja zlasti državno pomembnih problemov. Razvoj policy analize je bil najhitrejši in najobsežnejši prav tam, kjer so ga spodbujala politična povpraševanja in državno (so)financiranje policy raziskav (Fink-Hafner 2002: 9–11).

2.1.2 INSTITUCIONALNI MODEL

Različni teoretski pristopi, oblikovani za lažje razumevanje procesov oblikovanja in izvajanja javnih politik, zrcalijo različne politične prakse in so primerni za uporabo le v določenih okoljih oz. ob določenih izpolnjenih pogojih. V literaturi so najpogosteje predstavljeni naslednji modeli za analizo politik: procesualni, institucionalni, elitistični, interesno skupinski, sistemski, inkrementalni, racionalni in modeli na podlagi teorije iger (Fink-Hafner 2002: 172).

Novi institucionalizem oz. neoinstitucionalizem je mednarodno primerjalno raziskovanje političnih sistemov in ugotavljanje političnih in družbenih učinkov uvajanja ali spreminjanja določenih političnih ustanov s sofisticiranimi politološkimi raziskovalnimi metodami (Fink-Hafner in drugi 2002: 173). Posebnost novega institucionalizma je, da poudarja avtonomijo političnih ustanov v razmerju do družbe in omejevalni vpliv teh ustanov na izbor alternativnih načinov vpletanja države v reševanje družbenih problemov. Hkrati priznava pomen formalnih kot tudi neformalnih ustanov in tako izraža premik od »vlade« k »vladanju« (Heywood v Fink-Hafner in drugi 2002: 173).

Novi institucionalisti se strinjajo z oceno, da so značilnosti države in razmerij države do družbe raznolike v isti časovni točki, v različnih točkah, pa tudi v isti državi v različnih zgodovinskih obdobjih (Fink-Hafner 2002: 174).

2.2 OPREDELITEV PREDMETA PROUČEVANJA

V diplomski nalogi se bom ukvarjala s kultom osebnosti – Fidelom Castrom. Opredeljen bo odnos med množico in voditeljem. S pomočjo kubanske revolucije pa bo pravzaprav prikazan dvig Castra iznad meja običajnosti na tisto točko, ki ga je naredila tako velikega.

2.3 CILJI PROUČEVANJA

Cilji diplomskega dela:

1. Opredeliti temeljne pojme diplomske naloge. Ti pojmi so mit, ideologija, kult, psihologija množic, voditelj, propaganda, itd.
2. Ideologija ter ideološka mobilizacija, ki omogočata obstoj ohranjanja mita.
3. Opis voditelja kot osrednjega subjekta naloge.
4. Opis zgodovinskih dogodkov na Kubi in kubanska revolucija.
5. Fidel Castro in njegov kult osebnosti.

2.4 UPORABLJENA METODOLOGIJA

Kot osnovni metodološki pristop bom uporabila opisno oziroma deskriptivno policy analizo, ki pomaga razumeti procese oblikovanja in izvajanja vladnih politik. S to metodo bom prikazala in opisala posamezna dejstva in pojme v zvezi z izbrano temo. Pri analiziranju dogodkov bom sledila zgodovinskemu zaporedju dogodkov ter opisala tiste, ki so najbolj pripomogli k razvoju kulta osebnosti.

2.5 HIPOTEZI

V diplomski nalogi bom preverila naslednji hipotezi:

1. **Kult osebnosti izpostavi posameznika kot odrešitelja celotnega človeštva. Od ostalih ga ločijo neomejene duhovne in organizacijske sposobnosti ter znanstveni um. Kult osebnosti Fidela Castra je mogoče razbrati preko kubanske revolucije, hitrega političnega vzpona ter Castra kot predsednika države.**

2. Kult osebnosti Che Guevare je močnejši od kulta osebnosti Fidela Castra.

2.6 STRUKTURA DELA

V prvem delu diplomske naloge bodo najprej podane definicije in pomen mita, vključno s sodobnim političnim mitom ter njegove temeljne značilnosti. Sledilo bo poglavje o ideologiji in ideološki mobilizaciji, ki omogočata obstoj in ohranjanje mita.

V tretjem delu bo nekaj govora o propagandi. V naslednjem poglavju pa se bomo posvetili kubanski revoluciji in vzponu Fidela Castra na sam politični vrh. Sledilo bo najobširnejše poglavje in sicer poglavje o voditelju, kot osrednjemu subjektu naloge, okrog katerega sta razpeta mit in kult. Tukaj bom predstavila vlogo voditelja, njegove temeljne lastnosti in karakteristike ter njegov vpliv na množice oziroma razmerje voditelj – množica. Izpostavila bom tudi pojma avtoriteta in karizma. Nadalje bom opisala temeljne značilnosti mita voditelja ter jih navezala na Castra s pomočjo psihološke množice.

Pomemben del naloge bo naslednje poglavje, poglavje v katerem bo predstavljen kult osebnosti oziroma kult voditelja, kjer bom opisala dejavnike, povezane z nastankom kulta, Girardetovo klasifikacijo, prisotnost kulta danes ter boj kulta proti kultu.

V zaključku bom zapisala bistvene ugotovitve, do katerih sem prišla pri preučevanju in analizi sodobnega političnega mita in njegovega vpliva na delovanje določene družbe; še posebej na primeru mita voditelja in kulta osebnosti, ki sta izoblikovana in razpeta okrog enega najvidnejših, najbolj popularnih, čaščenih in oboževanih voditeljev 20. oziroma 21. stoletja, Fidela Castra.

3. MIT

Mitologija ponuja totalni pogled na svet: je gospodujoča razlaga, miselni oklep, v katerem so združeni funkcionalni, spoznavni, čustveni in drugi elementi; v nepredirni in medčasovni enotnosti so povezani posameznik, skupnost in kozmična sfera. Mitološki način dojetja potiska v zgodovinske regresije in obljublja zeleno prihodnost (Velikonja 1996: 11).

Dogajanja v družbi ne moremo razumeti, če ne poznamo njene mitologije; kakor zatrjuje Cassirer, na svetu namreč ni kulture, v kateri ne bi dominirali elementi mita (Cassirer 1967: 5). Velikonji mitologija pomeni družbeni izvir, prvo resnico, s katero lahko razloži vse, in zadnje zatočišče, v katero se lahko vedno zateče (Velikonja 1996: 11). Mitologija naj bi bila neke vrste branik oziroma obzidje določene družbe, ki obvladuje dejanskost. Zagotavlja lagodje normalnega življenja in dosega vztrajnost v kritičnih trenutkih. Mit potemtakem skrbi za red, stabilnost in legitimnost ter neizogibne forme, ki so potrebne za eksistenco. Ustreza potrebam kolektiva (Meletinski 2001: 239–240).

Danes mit razumemo na različne načine: največkrat ga poimenujemo kot nasprotje resnici, mitologijo pa kot prefinjen sistem laži. Zato kot najvidnejši mit »odčarane dobe« nastopa mit o stanju brez mita. Vendar pa se v sodobni družbi mit kljub njegovemu zanikanju vseeno ohrani, saj »novodobne demitologizacijske poskuse odčaranja veže uzda vnovičnega začaranja, mitologiziranja« (Velikonja 1996: 20). Tako moderen človek ne gradi pogleda na svet le na logosu, ampak se opira tudi na mit. Ker mu logos ni zadoščal, je po poskusih ukinitve mita prišlo do remitologizacije (Jocić 2003: 193).

Za psihoanalitike je mit dnevno sanjarjenje rase, ki ga je možno razložiti s potopitvijo v globoke vode podzavesti (Malinowski 1999: 35). Malinowski pa pravi, da mit ni zgolj zgodba, ki se pripoveduje, temveč realnost, ki se živi. Je vitalna sestavina človeške civilizacije; ni nesmiselna zgodba, ampak učinkovita aktivna sila (Malinowski 1999: 36). Nekateri avtorji, ki nastopajo znotraj zgodovinske šole, razumejo mit, sveto zgodbo kot resnično zgodovinsko sled preteklosti. Malinowski spet tukaj pojmovanje mitologij zgolj kot kronik razume kot napačno, kajti s tem se odkrije le del resnice. Ugotavlja, da je v primitivnih kulturah velikanska uporabnost mita povezana z religioznim obredom, moralnim vplivom in sociološkim principom (Malinowski 1999: 34–35). Tako za

zgodovinarje in antropologe mit predstavlja zgodbo iz davne preteklosti, ki se je uspela ohraniti do danes in ima zaradi tega veliko razlagalno, pojasnjevalno vrednost pri preučevanju preteklosti, zgodb o nastanku univerzuma ter življenja, navad in običajev primitivnih družb. Vendar so miti mnogo več kot to. Mitov ni mogoče zvajati na čiste predstave, razlage, utelešenja elementarnih čustev, opis obredov ipd. (Meletinski 2001: 34). Sveta tradicija in mit segata v sodobnost, v življenje neke sedanje družbe, saj močno obvladujeta družbeno in moralno obnašanje posameznikov znotraj te družbe. Zato nikakor ne moremo niti ne smemo prezreti njune vloge in vpliva na nek obstoječi sistem. Kot ugotavlja Malinowski, »mit dejansko ni smiselna rapsodija, brezciljni izliv ničevih umislekov, temveč je dejavna, skrajno pomembna kulturna sila« (Malinowski 1999: 34). Naloga mita je, da stvar osmisli, jih naredi jasne, jih obda z avro univerzalnosti in absolutne resnice (Jocić 2003: 186). V mitu in skozi mit posamezniki dobijo odgovore na bistvena družbena, politična ter osebna vprašanja. Mit zagotavlja sprejemljiv red, stabilnost, legitimnost in neizogibne forme, potrebne za eksistenco (Škamperle 2001: 240). »Mit je zgodba, v kateri je pomen vsajen z zgodovinskimi simboli in dogodki, hkrati pa vsebuje ideje, ki so jih ljudje že sprejeli« (Vreg 2000: 158). Zato je analiza mitov neke družbe vselej analiza njenih opažanj, samopredstav, dožemanj, kulturnih vzorcev, norm, vrednot, obrazcev obnašanja in delovanja, navad in običajev, razlag in predstav, najpomembnejših resnic, ki jih goji o sebi in o drugih. Mit je torej nekakšna nevidna sila, ki naše življenje vodi in mu daje smisel. Z mitologijo družba razume prav vse, saj mitologija daje pripadnikom te družbe točno določene vloge in naloge. Brez mitov ne bi mogli razumeti preteklosti, se ne bi zavedali sedanosti ter ne bi bili pripravljene na prihodnost. Temeljna značilnost mita se torej kaže v njegovi povezovalni moči oziroma v tem, da je kakor zatrjuje Schöpflin, mit življenjskega pomena v oblikovanju koherentnosti, v ustvarjanju jasnih in logičnih miselnih svetov, pri ohranjanju diskurzov in na splošno v ustvarjanju kozmosa iz kaosa (Schöpflin v Velikonja 2003: 9). V mitu niso pomembna objektivna in nepristranska racionalna spoznanja, temveč čustvene kvalitete, ki se navezujejo na ljudi in na njihove medsebojne odnose (Matić 1984: 46).

»Mit je objektivizacija človekovega skupinskega in ne individualnega izkustva« (Cassirer 1972: 73). Prepričevalna moč mita je v tem, da zamenja splošno z osebnim. Splošno postane družbeno, politično, razredno, nacionalno, versko ter edina veljavna in dovoljena osebna identifikacija v mitskem diskurzu. Delitev med zasebnim in javnim v človeku izgine: posameznik se »pozunanji«, postane predstavnik splošnega (Velikonja 1996: 22).

Še več, kot trdi Girardet, »miti premostijo vrzel med individualnim in kolektivnim« (Girardet 2000: 209).

Mit, ki kroži v vsakdanjem življenju in tako konstruira mitsko realnost vsakdanjega življenja, ima za Barthesa »konotativni²« pomen (Hrženjak 2002: 384-386). Frye pa meni, da objektivna resnica ni kriterij mita. Pomembnejšo vlogo kot njegovo dokazovanje ima preprečevanje vsakršnega suma v njegovo resničnost – mit mora imeti avtoriteto, zahteva brezpogojno verovanje vanj (Frye v Velikonja 1996: 59). Zato posameznikov odnos do mita ne temelji na znanju, temveč je odraz popolnega sprejetja mita, brez vsakršnega dvoma vanj in brez potrebe po dokazovanju njegove resničnosti (Kolakowski 1989: 64).

Mit ni simboličen, temveč je pripovedno oživljanje prvobitne realnosti; je izpolnitev v globokih religioznih želja, moralnega hrepenenja, družbene podreditve, izpovedi in celo povsem praktičnih zahtev (Malinowski 1999: 36). Stalna prisotnost mitološke energije v vsej družbeni praksi – tehnološki, intelektualni, umetniški, seksualni – vsakič na novo ustvari željo, da se sama vsebina mitske zavesti spremeni v potencialne možnosti manipuliranja (Kolakowski 1989: 167). Zato je stvar, povezanim z mitsko realnostjo, vedno pripisana manipulativna vrednost. Pri preučevanju mit je treba biti pozoren na to, koliko je pri mitu dejansko resničnega in koliko imaginarnega, znotraj tega pa upoštevati, kaj je bilo ustvarjeno spontano in kaj je namerna konstrukcija (Girardet 2000: 81). Kajti, kot ugotavlja Cassirer sodobni politični miti ne nastajajo sami po sebi, ampak so narejeni načrtno, kot umetni proizvodi, ki so jih ustvarili izkušeni in spretni obrtniki (Cassirer 1995: 15).

Teoretiki, ki se ukvarjajo s preučevanjem mitov, niso enotni v svojih stališčih glede nujnosti povezave mita z ritualom. Za nekatere se v mitih kaže zgolj odsev obredov oziroma vidijo mit kot njihov sestavni del. Med miti in obredi je večinoma res možno najti »notranjo enotnost in strukturno enakost, vendar to ni posledica tega, da so miti nastali iz obredov, kajti ob ritualnih mitih obstajajo tudi »amitični« rituali in »neritualni« miti« (Meletinski 2001: 38). Hkrati pa obstaja medsebojna ujetost, saj se mit uresničuje,

² T.j. mit v smislu fiktivnega, iluzornega, napačnega pomena, ki se pripisuje objektom, ljudem in pojavom. To pomeni, da se nanaša na družbeno-kulturno pogojene in osebne asociacije, na primer ideološke in emocionalne, in nastopa v nasprotju očitnim zdravorazumskim pomenom.

udejanja v kulturno specifičnih obrednih aktivnostih, sama vsebina obreda pa je zajeta v mitu (Velikonja 2003: 9).

Freud in drugi psihoanalitiki kot sta Rank in Abraham menijo, da miti v kolektivni dinamiki igrajo tisto vlogo, ki jo v individualnem psihološkem življenju igrajo sanje, da so torej regulatorji biopsihološkega ravnanja, obnavljanja in razvoja človeka. Podobno kot sanje mit v kolektivnem kulturnem življenju igra vlogo neke vrste »budnega sanjanja«, ki v otroški dobi in vse dokler kulturni sloji ne postanejo dovolj močni in neprebojni, dopušča kolektivno samoizražanje tudi znaj meja družbenih tabujev oziroma služi kot sredstvo polinstiktivnega razreševanja konfliktov in nagonskih impulzov znotraj stare rodovniške skupnosti in sredstvo ohranjanja ravnovesja v njenem razvoju (Freud v Matić 1984: 83–84). Če torej mitologije razumemo kot nekakšne kolektivne družbene sanje, potem lahko zaključimo, da nas mitologije na nek način osvobajajo in nam kažejo nove meje, ki jih zavestno ne bi mogli doseči. Distancirajo nas od razumske realnosti sveta in nam pokažejo pot do emocionalne plati našega vsakdana. Toda prav takšno osvobajanje od razumske realnosti ima lahko tudi negativne posledice. Prav napeljevanje na čustva lahko pri posameznikih vzbudi sovraštvo, novo podrejanje, zaslužnjevanje itd. Mnoge velike sodobne politične mitologije (fašizem, levi totalitarizem, rasizem, nacionalizem, seksizem itd.) so pripeljale v take skrajnosti (Cunder 2004: 8).

Mitske realnosti niso prikovane na neponovljivost dogodka (Kolakowski 1989: 168). Preteklost se v mitu vidi kot večna sedanost, ki se bo neskončno ponavljala v prihodnosti. Edino gibanje, ki ga dopušča mitična zavest, je ciklično vračanje enakega (Ošlaj 1998: 83). Mit ni zgodovinsko odvisen pojav kulture, katerega čas je že minil, temveč je močna duhovna sila, ki se je obdržala do danes in ostala živa in delujoča tudi v prihodnosti (Đurić v Jocić 2003: 196). Potreba po mitu izvira iz težnje po zaustavitvi fizičnega časa, saj mitska oblika časa omogoča ohranjanje preteklosti v sedanosti (Kolakowski 1989: 17). Mit je vezni člen, nezamenljivi del kolesja časa, ker posameznika poveže s skupino, teorijo in prakso, zgodovino s sedanostjo in s prihodnostjo ter vse uredi v neko smiselno celoto. Zgodovina vesolja in človeške družbe je sveta, ohranjena in posredovana z miti, torej zgodovina, ki se z miti večno ponavlja. Gre za upiranje konkretnemu, historičnemu času in vračanje mitskega časa (Eliade 1992: 11).

Mitologija izoblikuje družbi okvir za njeno dojetanje, vrednotenje, pojasnjevanje vsega obdajajočega in prisotnega: ponudi ji torej razlago sveta in prvo resnico o njej sami. Kot sistem predstav in verovanj, ki jih neka družbena skupina goji o sebi ter o drugih, predstavlja enega ključnih elementov političnih in družbenih praks. Politične mitologije sestavljajo nacionalne, zgodovinske, kulturne mitologije in vključujejo »organizirano in sankcionirano zavest članov neke skupine ali družbe kot celote o njeni posebnosti, izbranosti, večvrednosti v primerjavi z drugimi« (Velikonja 2003: 7). Pojavljajo se lahko zavestno, očitno ali pa nezavedno, nevidno.

Velikonja ugotavlja, da lahko kljub kulturnozgodovinski raznolikosti najdemo neko matrico oziroma mitski vzorec, ki je večinoma prisoten in se pojavlja v vseh družbah. Najpomembnejšo vlogo v vsaki družbi imajo *miti o njenem nastanku*, saj odgovarjajo na temeljna vprašanja o njenih prednikih, času in načinu rojstva (Velikonja 2003: 10). Vsaka, še tako preprosta mitologija, prikazuje potek urejanja oziroma organizacije sveta. Mitično stvarjenje sveta tako ni zaporedje naključnih dejanj prednikov, ampak smotrna predzgodovina sveta v nekaj stopnjah kar priča o nastajanju zgodovinskega mišljenja (Meletinski 2001: 49). Pomembno vlogo pri samovidenju in samoopredeljevanju pripadnikov neke družbe igrajo tudi *miti o ključnih političnih, kulturnih, družbenih dogodkih* iz zgodovine. Eden največjih in najpomembnejših trenutkov v kubanski zgodovini je bila revolucija, ki jo je izpeljala skupina gverilcev pod Castrovim in Chejevim vodstvom. Ta revolucija je prinesla preporod v vseh sferah družbenega življenja, v politični sferi, kulturni in gospodarski sferi. Zgodila se je socialna revolucija, ki je osvobodila Kubo izpod nenehnih prisvajanj tujih držav, najprej Španije nato še Američanov. *Mit o času in prostor* vključuje opredelitev časa glede na temeljne radikalne prelome, »mitizirano mesto postane zgodovinski prelom, ki doživi svoj krvavi, a odrešujoči vrhunec v končnem, odločilnem obračunu med dobrim in zlom« (Velikonja 1996: 85). Tudi kubanska revolucija je postala zgodovinski prelom med dobrim in zlom, kajti kubanski narod je bil rešen pred totalitarnim diktatorstvom kubanskih voditeljev, ki so Kubo hoteli razprodati.

Mitsko so povzdignjeni tudi kraji, ki so v preteklosti odigrali vlogo prizorišč mitiziranih dogodkov, denimo bitke, rojstni kraji, grobnice pomembnih osebnosti itd. Na Kubi obstaja več takšnih krajev, ki so povzdignjeni zaradi preteklosti, to so na primer Santa Clara, ki je prvo osvobojeno mesto, kamor je Che vkorakal kot zmagovalec nad Batistovim režimom.

V tem kraju pa je tudi grobnica Che in pravzaprav celoten muzej posvečen Che Guevari. Omeniti je treba tudi vojašnico Moncada, kjer je bil prvi poskus obračuna med Castrom in Batisto. Pomembno je tudi pogorje Sierra Maestre, kjer se je Castro zbral z najbližjimi sodelavci potem, ko so pripluli z jadrnico Babica iz Mehike. Vsekakor pa ne smemo pozabiti glavnega mesta Kube, Havano v kateri lahko vidimo številne spomenike, grobnice, muzeje posvečene kubanskim junakom, ki so revolucijo začeli in nato pripeljali do konca. *Mitologija sodobnih političnih voditeljev in junakov* večkrat predstavlja osrednje mesto znotraj političnih mitologij nekega naroda. Pogosto se poudarja neomajana volja, trdo delo, znanje in trdna vera oziroma *self-made mana*. Glavni nosilci, ustvarjalci in vodje revolucije postanejo najbolj čaščeni junaki. Oblikuje se » osvoboditeljski mitski panteon« (Velikonja 1996: 85). Tudi Fidel Castro postane z revolucijo, ki jo izpelje, junak Kube. Naslednja pomembna kategorija znotraj mitologije neke družbe so *miti o žrtvah in mučenikih*, ki zahtevajo od naslovnikov brezpogojno nadaljevanje svoje poti. Žrtvovani posameznik se pobožani, torej zaživi večno. Seveda pa so za poudarjanje pomembnosti lastnega naroda potrebni tudi *miti o tistih, ki nastopajo »proti nam«*, tistih, ki so zunaj »našega« prostora. Takšni miti delujejo po principu »kar je tuje, neznano, je nevarno, grozeče«. Mitski sovražnik je absolutna razlika idealiziranega pripadnika matične skupine: nima nikakršne kulture, zgodovine, vere, morale, je kužen, neumen, zloben in nečloveški (Velikonja 2003: 11). Kot sovražnika Castro dojema ZDA, imperialiste, lastnike plantaž itd. Te je treba zatreti in uničiti, predvsem ne mara, da bi Američani kdajkoli spet imeli karkoli na Kubi. Kot zadnjo kategorijo mitskega vzorca Velikonja označi *mite o vizijah prihodnosti*, ki kažejo na lepšo prihodnost, boljši jutri, svetlejšo bodočnost za naše otroke ter na drugi strani *apokaliptični miti*, ki napovedujejo somrak ali celo propad družbe (Velikonja 2003: 10–13).

Zaključimo lahko torej s tem, da so mitologije del našega vsakdana, saj našemu življenju dajejo obliko in realnost, naša dejanja postanejo smiselna, naša preteklost pa veliko bolj razumljiva. Pokažejo nam pot iz kaosa, in četudi so miti v demokratični družbi manj agresivni kot so bili v preteklosti, potihoma bedijo nad našim življenjem in ga z rahlimi »gibi« usmerjajo. Mit je pomemben za opredeljevanje kulta osebnosti, z njim se lahko namreč ozremo v preteklost, ki nekako najbolj vpliva na oblikovanje kulta. Za Kubo je bilo najpomembnejše obdobje kubanske revolucije. S številnimi upori, je gverili uspelo zlomiti diktaturo kubanskih predsednikov, ki so nenehno sodelovali s tujimi vladami, predvsem z ameriško, ki si je hotela celotno ozemlje prisvojiti. Kubanska revolucija je

zato pomembna za sedanjost in današnje politične razmere, prav tako pa se bo nanjo vezala tudi prihodnost. Z razlago mita lahko spoznamo preteklost te dežele in s tem boljše razumemo, zakaj tam vlada socializem še danes. V nadaljevanju bomo tako spoznali pomen mitov in kje se moč mitov najbolj pokaže. Kuba ima neke vrste totalitaren oziroma nedemokratičen režim in moč mita je tukaj zato zelo velika.

3.1 SODOBNI POLITIČNI MIT

V času raznih kriz, ko različnim sistemom družbe in države, na primer socialnemu ali gospodarskemu, grozi popoln zlom, se vzpostavi idealno okolje za rast političnih mitov. Tudi na Kubi je prihajalo do vedno večjih napetosti v državi, tako gospodarskih kot tudi političnih. Glavni akter razvijanja družbe je bil sedanji predsednik države, Fidel Castro, ki je z revolucijo odstavil prejšnjega predsednika. Kubanska revolucija je bila najprej antiimperialistična in narodnoosvobodilna borba, kasneje pa je prerasla še v socialistično revolucijo. Bila je državni udar na Kubi, ki je zrušil režim Fulgencia Batiste. »Do rojstva političnega mita pride v trenutku, ko se družbene travme spremenijo v psihične« (Girardet 2000: 206). Začne se v skrivnem porastu strahu in negotovosti, v mraku teženj, omejevanja in jalovih pričakovanj. Kot ugotavlja Cassirer, so današnji politični miti primer skrajnih sredstev, h katerim se zateče družba v skrajnih situacijah. Kubanci niso videli več izhoda izpod totalitarne diktature predsednikov, zato so načrtovali upor. Posamezniki so se znašli v brezizhodni situaciji in razumske razlage ter umske rešitve niso pomagale več, nastopil je *ultima ratio*, moč čudežnega in skrivnostnega. Prav za politiko, polje nenehne nestabilnosti brez možnosti vzpostavitve popolnega ravnovesja, so značilni konstantni pretresi in krize, kjer racionalne sile izgubijo gotovost same vase in prepustijo prostor času mita (Cassirer 1995: 13). Tako je 20. stoletje z množtvom kriz »prineslo triumfalni povratek mitologij v areno družbenih in političnih predstav« (Velikonja 1996: 20). Najbolj izrazito so se udeležile znotraj totalitarnih režimov³, navzoče pa so tudi v

³ Za totalitarni oziroma avtoritarni ali nedemokratični režim je značilno:

1. Vladajoča politična elita običajno dela v tesni povezavi z gospodarsko elito – bogataši.
2. Cilj obeh elit je predvsem ohranjanje obstoječega stanja. Ne želita nobenih sprememb, zlasti ne hitrih in globljih. Politika se ne meša v delovanje trga, saj tudi neomejeno delovanje trga povzroča prav take zaželene posledice – bogati bogate. Skušajo zatreti opozicijo, ki ponuja drugačne možnosti, zato so civilne pravice pogosto omejevane ali zanižane.
3. Vojska ima pogosto odločilno besedo pri postavljanju in ohranjanju vlad, čeprav ne vlada neposredno in odkrito (Magstadt v Ferfila 2001:13).

demokratskih sistemih. Zaradi tega je nastanek mitologij na Kubi izredno velik, saj je tudi Kuba država s totalitarno oblastjo. Vsa oblast v državi je namreč v rokah Castra in Komunistične partije Kube. Kot odgovor na anomijo znotraj neke družbe politični mit preuredi skupino in krepi njeno identiteto, po drugi strani pa anomičnega posameznika ponovno vključi v družbeno skupnost (Girardet 2000: 209). Mit tako odigra vlogo bistvenega dejavnika organiziranosti in produktivnega delovanja neke družbe, saj posameznike med seboj poveže, jim nudi oporo v kriznih situacijah in poda odgovore, ključne za uspešno asimilacijo posameznikov znotraj skupin. Vendar pa lahko po drugi strani, kot ugotavlja Kolakowski, s svojim stremljenjem k neomejeni ekspanziji nasilno prevzame vsa področja kulture in celo preraste v despotizem, teror ali laž. Nevaren je tudi, ker svoje naslovnike osvobaja vsakršnih odgovornosti za lasten položaj, ker zmanjšuje željo po svobodi in ker dvomi v samo vrednost svobode (Kolakowski 1989: 136). Tudi na Kubi je mit odigral bistveno vlogo. Med seboj je povezal številne posameznike, ki so se znašli v krizni situaciji in jim nato pokazal pot do »odrešitve«. Glede na ugotovitve Kolakowskega, pa bi lahko rekli, da je mit po drugi strani postal tudi nevaren za to deželo, saj predvsem zmanjšuje željo po svobodi oziroma omejuje svobodo Kubancev.

Sodobni politični miti nimajo funkcije zahtevanja ali prepovedovanja določenih dejanj; delujejo na način, da spremenijo ljudi, da lahko usmerjajo in nadzorujejo njihova dejanja. Ljudje so postali njihove žrtve, ne da bi se tega zavedali (Cassirer 1995: 19). Osnovna in najbolj očitna funkcija mita je namreč mentalno preurejanje, reorganizacija ljudske zavesti. Kljub svoji večpomenskosti in ambivalentnosti ima mit koherentno, prisilno logiko; ne glede na to, do kolikšne mere je njegovo delovanje nepopolno, ima vsak politični mit celovito in precizno zgrajeno vizijo kolektivne sedanosti in prihodnosti (Girardet 2000: 206–207). Mit postane za posameznika neke vrste prisila, kajti celotna skupina, v kateri posameznik deluje, je podrejena njegovim pravilom. Tako mit omeji svobodo posameznika, ker mu poda že narejene vzorce delovanja in prepreči absolutno prvobitnost človeštva (Kolakowski 1989: 33–34).

Girardet prav tako ugotavlja, da je sodobnim političnim mitom in velikim verskim mitom tradicionalno urejenih skupnosti glavna lastnost, t.j. *fluidnost*, ki se odraža v neobstoju nekih trajnih in trdnih okvirjev; njihova vsebina se namreč stalno spreminja, meje pa ostajajo nedefinirane (Girardet 2000: 15). Mit je način izgradnje nove oblike družbene stvarnosti. Učinek revolucionarnih napovedi ni samo v tem, da se kot absolutne postavijo

vrednote določene skupine, ki je izločena iz vladajočega sistema, ampak takšne napovedi in zahteve, s tem ko prispevajo k skupinski zavesti o lastni identiteti, skupino obenem še bolj povežejo, strukturirajo in afirmirajo (Girardet 2000: 209). Sama identiteta in zavest znotraj določene skupine, ki je zatirana ali izkoriščana s strani vladajočega razreda, se formira šele skozi projekcijo o določeni revoluciji, o uporabi uveljavljenim in vladajočim strukturam v družbenem prostoru. Tako so se kot možne nosilce revolucije videli uporniki šele tedaj, ko so jim idejni vodje revolucije podali idejo o uporabi in možnosti sodelovanja (Koželj 2004: 12).

Mit je vedno nastopal kot proizvod nezavednega delovanja oziroma plod domišljije. Novi politični mit pa nastane svobodno, ampak s pomočjo določene sheme ali načrta (Cassirer 1995: 15). Kot tak je izmišljena nadgradnja, izkrivljena ali neobjektivna, nezanesljiva, sporna razlaga obstoječega, pa vendar ima svojo razlagalno vrednost in predstavlja ključ za razumevanje sedanjosti (Girardet 2000: 13). Zato mit »ni nesmiselna zgodba, ampak je učinkovita aktivna sila« (Malinowski 1999: 36). Tako poleg eksplikativne vrednosti poseduje tudi mobilizacijsko moč. Politična imaginacija nima le vloge mentalne preusmeritve in preporoda, temveč tudi vlogo reorganiziranja družbenega napredka. Predstavlja sredstvo, s katerim se družbi povrne izgubljena identiteta (Girardet 2000: 208). Je aktivističen in usmerja točno k določenemu cilju, nastopa v vlogi modela za socialno akcijo (Vreg 2000: 158). S svojimi pobudami nastopa kot vzvod, gibalno, naboj križarskih vojn in revolucij (Girardet 2000: 13). Zato miti niso neke domišljajske zgodbe, frivolni umisleki, brezčasni arhetipi, nezainteresirane nebuloze, ampak so zgodbe, ki »navajajo k politični akciji, ki so angažirane, ki mobilizirajo, povezujejo, razlagajo, sporočajo (Velikonja 2003: 9).

Politični mit ni nikoli docela samo političen. V njem so po eni strani zbrani in povezani segmenti družbe, religije, zgodovine, znanost, po drugi strani pa ravno ti vplivajo na sam razvoj, delovanje in moč nekega političnega mita znotraj določene skupnosti. V mitu so tako združeni različni pogledi, dejstva in utemeljitve sveta, zato ker se v njem prepletajo sedanjost, prihodnost in preteklost; v njem se zrcali mentaliteta neke družbe, kakor se sama družba ravna po vzorcih, ki jih narekuje mit. »Mit je govor, ki ga je izbrala zgodovina«, pravi Roland Barthes. Vsako skupina ljudi goji svojo mitologijo, kajti izoblikovane mitske konstante so nujni sestavni del njenega samopredstavljanja in obvladujejo pomembni del njenega dojetja sebe (Horkheimer in Adorno v Velikonja

1996: 21). Iluzorno bi bilo torej zaključiti, da je za sodobne politične mite mogoče poiskati nekoga, ki ima od njih največ koristi, saj miti nastajajo in se razvijajo z namenom, da bi reševali konflikte v družbi. Predvsem zato, da bi ovrednotili realnost. Hkrati pa imajo politični miti moč – kot že rečeno, to velja predvsem za totalitarne režime – da sami povzročajo konflikte in kaos. Sodobna politična mitologija je nezavedna, a vseeno dovolj manifestna, da vpliva na naše vsakdanje politično življenje. Potrebujejo jo vsi deli družbe, predvsem pripadniki manjšinskega vladajočega sloja, ki imajo v svojih rokah moč in vpliv. Problem nastane tedaj, ko se mitološki simboli in pretekle mitologije spojijo z ekstermističnimi idejami o superiornosti in inferiornosti ras, o obstoju nadljudstev in podras. S takšnimi in podobnimi primeri se srečuje tudi Kuba kot zadnja država socializma in Castrovega totalitarnega režima.

3.2 MITOLOGIJA TOTALITARIZMA

Mitologija totalitarizma temelji na nekaj prepoznavnih elementih, povezanih v nepredirno konstelacijo: o družbi kot skladnem in urejenem organizmu; avantgardi posvečenih in novi heroj-arhiji; egalitarizmu; izenačevanje politike, družbe, naroda, vodilne stranke ter vodje, in to brez kakršnegakoli preostanka; poudarjanju slavne preteklosti; nenehnem izrednem stanju in občutku ogroženosti; preloženi gratifikaciji, torej naknadni nagradi za sedanje odpovedovanje; »vakcinaciji«; mesijanski viziji in kultu vodje oziroma njegovi metafizični karizmi. Saleclova pove tako: »totalitarizem temelji na idealni podobi enotne družbe brez razcepa ter da jo pooseblja prav njen voditelj« (Salecl v Velikonja 1996: 34). Mitologija totalitarizma je idealen opis Kube s Castrom načelu, kajti voditelj tukaj nastopa v več komplementarnih podobah. Te podobe po Girardetu so, da lahko prvič nastopa kot zaščitnik: stari zaslužni borec, ki je znova angažiran, da restavrira *age d`or* in njene vrednote; gre za arhetip Cincinatusa, ki ga simbolizirata žezlo in pravica. Druga podoba je podoba mladega vojščaka (Aleksandrov arhetip), ki ga odlikujejo hrabrost, neustavljivost, elan, ambicioznost; simbolizira ga meč, s katerim razbija okove in pobija nestvore. Tretja podoba tega vodje pa je kot utemeljitelja reda in zakona, zato tudi simbolično drži roko na utemeljujočem besedilu; predstavlja ga Solonov arhetip zakonodajalca, tvorca stabilne politične kulture, ki ga zaznamujeta odločnost in gotovost. Nazadnje pa je lahko vodja prikazan tudi kot prerok, ki oznanja novo dobo, ki utiri zablodelo kolo zgodovine v pravo smer kar predstavlja Mojzesov arhetip; kjer je njegova osebna usoda identična z usodo njegove skupine (Velikonja 1996: 43–45). Vse štiri podobe kažejo na totalitarnega

voditelja. Tudi Fidel Castro se je najprej v času kubanske revolucije pokazal kot star zaslužni borec in odrešitelj, ki se je uspešno zoperstavil zli usodi Kube, ko so si jo nenehno prisvajali različni drugi narodi. Postal je tud mlad vojščak v podobi Aleksandra; bil je hraber, neustavljiv, pol elana, ambiciozen, hotel je imeti vse, hotel je imeti »svoj otok«. S političnim udejstvovanjem in svojo ambicioznostjo v politiki je prišel do tretje podobe, postal je predsednik države in utemeljil svoj red in zakone. Navsezadnje pa ga lahko enačimo tudi z Mojzesom, kajti s svojo usodo, je posledično vplival na usodo svojega naroda.

Ena od prepoznavnih značilnosti mitologije totalitarizma je tudi mesijanska vizija, gluha teleološka zatrtost v obljubljeni prihodnost, deterministični optimizem, joachimovski mit o neizbežni tretji dobi. Odrekanje danes naj bi pripomoglo k blaženemu jutri, pospešilo bi naj njegov prihod (Velikonja 1996: 49). Za primer lahko vzamemo Lenina, ki si je predstavljal, da bo družba prihodnosti urejena kot poštna organizacija. Socialistični projekt naj bi se nepreklicno zaključil v komunizmu. Z besedami Grigorija Efimoviča Glezermana: »komunistična ureditev mora prav tako nujno zamenjati kapitalistično, kakor dan zamenja noč« (Velikonja 1996: 49). Socialistični projekt se je nanašal tudi na Kubo. Tesno sodelovanje Kube in Sovjetske Zveze, Castra in Hruščeva, je vodilo na komunistično pot. Politični režim na Kubi je utrdil vse komunistične izkušnje, ki so bile nekaj časa popularne v nekaterih državah zahoda (Kitajska, Koreja, Vietnam) ter seveda na vzhodu, v SZ. S tega stališča lahko torej na totalitarizem gledamo kot na do skrajnosti pritriran eshatološki⁴ projekt, ki pravi da bo zlata doba v prihodnosti (Velikonja 1996: 49). Pomembno je omeniti še to, da totalitarne politične stranke osvobajajo posameznika odgovornosti, saj edini pravi »moralni subjekt« postane skupina (Cassirer v Velikonja 1996:46). Te skupine dobijo zgovorna in zlovešča imena, na primer za srednjeameriške diktatorske režime je obstajalo ime *eskadorni smrti*. In ker gre v mitih za izrazito kozmične in kolektivne usode, ne pa za tiste posameznih osebnosti, mit odvezuje posameznika vsakršne individualne krivde (Meletinski 1985: 229). Tako lahko za totalitarno oblast rečemo tudi, da je obsedena s čiščenjem. Tudi na Kubi so v času pojava socializma delali čistke. Zgrešenih je bilo nešteto zločinov. Tisti, ki se niso strinjali z novo oblastjo, z novim političnim režimom, so bili ali pregnani z otoka ali odpeljani v zapore, v katerih je le malokdo preživel.

⁴Eshatologija je nauk o zadnjih ciljih življenja in sveta (SSKJ).

4. IDEOLOGIJA

Da se mit voditelja razvija po pravi poti, mora z njim obstajati neka ideologija. Ideologija najde v mitu sredstvo, način za svojo potrditev, hkrati pa oblikuje teoretični okvir, ki potrjuje veljavnost mita. Tako mit v ideologiji najde svojo utemeljitev, oziroma Velikonja trdi, da je »ideologija sedanost mita« (Velikonja 1996: 28).

Mit je sprejet brez utemeljevanj in dokazov kot nekaj najbolj samoumevnega: nekaj, kar predstavlja najpomembnejšo resničnost za pripadnika matične skupnosti in kar je zasidrano v kolektivnem spominu. Ideologija se mora nenehno potrjevati, utemeljevati in stalno išče dokaze za svojo pravilnost; pride od zunaj, z novo vladajočo elito. Ideologija je odprtejša, prožnejša za argumentacije »vedežnih« - saj vsebuje tudi »znanstvena«, »objektivna« stališča – in njihovo konfrontiranje. V ideološkem mitu je odločilni horizont prihodnosti (Velikonja 1996: 23–28). Kolakowski ideologijo poimenuje kot *osvajalni mit* (Kolakowski 1989: 125), projektivni mit, ki družbeno kohezivnost gradi »od zunaj«, prek odločilnega pogleda naprej, v predpisano prihodnost (Velikonja 1996: 24). Zato ideologija izrabi zgodbe, vzorce, simbole, vsebine mita, mit osmisli, prikroji za svoje potrebe, ga izkoristi za uresničitev svojih potencialov.

Po Therbornu se pojem ideologije nanaša na »tisti vidik pogojev človeškega obstoja, pod katerim človeška bitja živijo svoje življenje kot zavestni akterji v svetu, ki je zanje v različnih stopnjah smiseln. Ideologija je medij, skozi katerega te zavesti in te pomenskosti delujejo« (Therborn 1987: 16). Althusser pa pravi, da je ideologija » imaginarno razmerje med individui in njihovimi realnimi eksistenčnimi pogoji« (Althusser 1980: 66). Tako ideologija nastopa kot celota predstav, praks in zavestnih in nezavednih obnašanj. Ideologije podredijo in usposobijo subjekte s tem, da jih obveščajo, kaj obstaja in kaj ne; kaj je dobro in kaj ne, kaj je pravično, lepo, privlačno; kaj je možno in kaj ni (Therborn 1987: 32–33).

Struktura ideologije zagotavlja interpelacijo individuov v subjekte, njihovo podrejanje Subjektu, vzajemno prepoznavanje med subjekti in Subjektom, med subjekti samimi in subjektovo prepoznavanje samega sebe ter popolno jamstvo, da je tako prav in da bo vse dobro (Althusser 1980: 80-81). Vloga ideologij je, da obvladajo, pojasnijo, angažirajo kontigenčne situacije, v katerih se je družba znašla, grozeče nedojete in nevzdržne slučaje, ki bi lahko ogrozili izgrajevanje družbene samopodobe (Velikonja 1996: 30). Gre za predelavo

zgodovinskih naključij v mite; tako kot v primeru teodicije, kjer gre za metodo spreminjanja dejstev v vrednote (Kolakowski 1964: 33). Eagleton opredeljuje ideologijo kot koncept imaginarne rešitve realnih nasprotij, ki se vzpostavi zaradi prikrivanja in potlačitve družbenih konfliktov. Dominantna oblast se legitimira s pomočjo verovanj in vrednot, ki so ji sorodni; z naturalizacijo in univerzalizacijo teh prepričanj; tako da se zdijo samoumevna in navidez nujna; z zanikanjem idej, ki bi jo lahko ogrožala; z izključitvijo konkurenčnih oblik razmišljanja (Eagleton v Hrženjak 2002: 385).

Mit in ideologija se seveda ne izključujeta, niti nista zaporedni stopnji v zgodovinskem razvoju družbenih (samo)predstav. Gre za dvostranski in vzajemni proces. Mit tako ni le nekaj arhaičnega, umislek predlogične mentalitete, katero razsvetljene generacije poznamo le iz zgodovinskih čitank in stare literature; prav tako ideologija ni omejena na nekaj zadnjih stoletij in ni nadomestek prvega. Mit in ideologija delujeta skupaj, sobivata in se pomensko zaokrožata: tako prvi ponuja drugi nevprašljivo izhodišče in matrico, druga pa se čuti poklicana, da ju razvija v »pravi« smeri; prvi odpre, druga odgovarja, vedno znova zapira... povezana oblikujeta celovito mitologijo, bajeslovni sistem določene družbe. Mit je smerokaz, ideologija pa skrbi za stabilnost skozi spremembe. Skozi ideologijo torej pride do »uporabljanja«, prisvajanja tako objektivnih zgodovinskih dejstev kot starih bajeslovnih zgodb. Drugače rečeno: mit je tradicionalen, ustvarja vrednote, krepi družbene vezi. Je nekakšna »notranja«, kreativna opora celotni družbi. Mit restavrira, medtem ko ideologija iznajdeva (Velikonja 1996: 24–25).

Salecova ugotavlja, da pri definiranju pojma ideologija najdemo zelo različne teze, kjer ideologija nastopa bodisi kot skupek idej določenega razreda, kot napačna zavest, kot mišljenje, ki je motivirano z družbenimi interesi, kot napačne ideje, ki pomagajo legitimirati politično oblast, družbeno iluzijo, konjunktura diskurza in oblasti, nujno potrebno sredstvo, skozi katero individui doživljajo svoj odnos do družbene strukture, bodisi kot proces, v katerem je družbeno življenje dojet kot naravna realnost (Salecl 1993: 7). Salecova pravzaprav dvomi v smotrnost ideologije v današnjem času, kajti »sodobne teorije, ki izhajajo iz postmodernizma in poststrukturizma, namreč o ideologiji ne govorijo več oziroma dojemajo koncept ideologije kot zastarek« (Salecl 1993: 5). To velja še posebej za teorije s področja problematike družbenega nadzora, ki se ukvarjajo z razmerjem med subjektom in oblastjo. Teoretiki »konca ideologije«, ki je sledilo drugi svetovni vojni, so dojemali koncept ideologije kot dogmatičen in nefleksibilen, postmodernisti pa ga vidijo kot »totalitarnega« in

metafizično osnovanega; Foucault se denimo dosledno izogiba konceptu ideologije, ker ga dojema kot še enega od preživelih marksističnih pojmov. »Zdi se da sta danes nadzorovanje in disciplina povsem nadomestila ideologijo: namesto njene metafizičnosti uvajata materialnost oblastnih bojev« (Foucault v Salecl 1993: 5). Tudi postmarksisti ne govorijo več o ideologiji. Habermas denimo poudarja, da so nekdanje »metafizične« oblike družbenega nadzora danes nadomeščene s »tehnološkimi« oblikami; v kapitalizmu koncept ideologije ni več aktualen, ker sistem »deluje sam zase«, zagotavlja svojo reprodukcijo z notranjo logiko, kjer so subjekti le ubogljiv, podrejen učinek njenega delovanja. Avtor poudarja, da je v kapitalizmu učinkovitost postala legitimacija sistema in s tem njegova lastna ideologija. Tehnologija tako vodi vsa področja življenja, ljudje pa sami niso več zmožni odločati o tem, kaj je zanje vrednota (Salecl 1993: 5–6).

Omenimo še enega avtorja, ki se je prav tako ukvarjal s pojmom ideologije. In sicer, Vovelle opozarja na soobstoj dveh rivalskih konceptov, dedičev dveh različnih tradicij, ideologije in mentalitete. Pa vendar se njuni področji prekrivata. Tako kot se »mentalitete čisto naravno vpisujejo v polje ideologije«, je ideologija v ožjem pomenu besede »vidik ali raven polja mentalitet« na primer na ravni ozaveščanja, racionalne misli (Vovelle 2004: 16–17). Koncept mentalitet se kaže širši od koncepta ideologije, saj vključuje tisto, »kar ni izoblikovano, kar ostaja na videz nepomembno, in tudi, kar je neujemljivega, na ravni nezavednih motivacij« (Vovelle 2004: 18).

Obstaja pa še razlikovanje med dvema tipoma ideologije po Mannheimu, ki razlikuje med *partikularnim* in *totalnim* pojmom ideologije. Pri partikularnem pojmu gre za nezaupanje do določenih idej in predstav nasprotnika, ker se smatra, da so to več ali manj zavestna prikrivanja nekega določenega stanja, katerega resnično spoznanje ni v interesu nasprotnika. Totalen pojem ideologije pa nastane, kadar se govori o ideologiji nekega stoletja ali ene družbene skupine, to je kadar se postavlja pod vprašaj celoten pogled na svet nasprotnika (Đurić 1989: 128). Conolly vidi problem ideologije v tem, da gre za sistem sprejetih političnih prepričanj, ki so pogosto potrebna za usmerjanje politične dejavnosti v bolj problemskih situacijah, hkrati pa je tako zgrajena, da ščiti pomembnejše življenjske interese svojih pristašev. V situacijah, kjer empirični vpogled ni povsem izvedljiv, je pogosto zelo težko dognati, če sprejeta ideologija učinkovito opisuje in pojasnjuje politično okolje (Conolly 1974: 10). Tudi Castro je moral razviti dobro ideologijo, da je lahko za seboj potegnil takšne množice ljudi, ki so mu stale ob strani in da so lahko revolucijo izpeljali do konca. Uporabljal

je predvsem totalno ideologijo, saj še danes lahko govorimo o ideologiji 20. stoletja oziroma 21. stoletja.

4.1 IDEOLOŠKA MOBILIZACIJA

Ideologija je zmeraj povezana z ideološko mobilizacijo, kajti »vsaka družba skuša oblikovati mehanizme nadzorovanja, katerih naloga je utrjevanje določene ideologije, hkrati pa želi z nadzorovanje posegati v procese socializacije« (Salecl 1993: 10). Ideologija drži družbo skupaj le v stanju napetosti, boja, ogroženosti, nikakor brez tega, kajti zadovoljiti mora še neizpolnjene zahteve, pretenzije, ponuditi perspektive, organizirati nezadovoljstvo (Velikonja 1996: 24). Ideologija je tako način, kako se družba spopada z nekim temeljnim antagonizmom, ki ji onemogoča polno konstitucijo (Salecal v Velikonja 1996: 24). Za ideološko mobilizacijo je značilno povzemanje dominantnega vidika krize, postavitve odločilnih ciljev in načina, kako jih doseči. Takšna mobilizacija se razvija skozi razpoko v matrici afirmacij in sankcij režima. Ta razpoka raste do te mere, da se uspešno afirmira v demonstracijah, dejanjih neposlušnosti, upor. Fidel je najprej začel z raznimi demonstracijami, ki so prerasle v upore, nato nadaljeval z napadom na vojašnico Moncada, ta pa prerase v revolucijo, s katero dosežejo zastavljen cilj. Uspešna ideološka mobilizacija se vedno prevaja v prakse politične mobilizacije ali se v njih manifestira (Therborn 1987: 140–141). Zato tudi upor oziroma revolucijo na Kubi lahko imenujemo uspešna ideološka mobilizacija, ki se je nato uspešno prevedla v politično mobilizacijo pod vodstvom Fidela Castra.

Še boljše pa bi lahko dogodke na Kubi v petdesetih letih prejšnjega stoletja opredelili z novo ideološko mobilizacijo. Ta mobilizacija namreč vključuje dva procesa: *dekompozicijo starega sistema* in *kompozicijo novega*. Procesi, kjer razpadejo matrice sankcij-afirmacij in s tem povezana razveljavitev sistema in dominacije, oslabitev notranjega sankcioniranja in zmanjšanje moči represivnega aparata, so lahko rezultat poraza v zunanji vojni ali pa primer, ko režim osami njegova lastna razredna baza (Therborn 1987: 144). Prav to se je zgodilo Batistovem režimu ob koncu leta 1950. Leta 1957 so se poražene Batistove sile umaknile s področja Sierre Maestre, v kar so jih prisilili gverilci. V Washingtonu so iskali drugačne rešitve, predvsem političnega značaja. Fidel Castro je razbil manever reakcioniranih, z ameriško diplomacijo povezanih opozicijskih protibaptističnih skupin, ki so sklenile tako imenovani Miamijski pakt. S tem paktom so hoteli kubanski emigranti doseči enotnost

opozicije proti Batistovi diktaturi, v bistvu pa je bila le pretveza, da se ohrani vpliv ZDA. Batista je poskušal še z zadnjo karto. Novembra 1958 je izvedel predsedniške volitve, kjer je za predsednika predlagal svojega kandidata. S tem je hotel sebe postaviti v ozadje in poskušal izboljšati situacijo, ki je nastala. Večina Kubancev se teh »ameriških« volitev sploh ni udeležila, kar je bil jasen znak, da je vlada izgubila podporo javnosti. Ob novem letu je bila usoda že odločena – Batista je zbežal v Santo Domingo. Castro je vkorakal v Havano 8. januarja 1959, maja pa so na Kubi že proglasili novo agrarno reformo. Osebne karakteristike malomeščanskega, nacionalističnega in liberalnega voditelja revolucije, kakršen je bil Castro, so se tako počasi začele preoblikovati v voditelja protiimperialistične vojne (Tutino 1971: 212). Kot ključne akterje ideološke mobilizacije lahko imenujemo govornike, pisce, pamfelete, pridigarje, politike ter pobudnike ključnih praktičnih akcij, med te sodi tudi Castro.

Therborn loči tri glavne vire oziroma tipe ideološke mobilizacije in sicer:

1. *Mobilizacija s ponovno oživitvijo*, t.j. mobilizacija na osnovi preteklosti, preteklih izkustev, vrednot in simbolov, ki so se je posluževali reakcionarji in kontrarevolucionarji ter je pogosto predstavljala element nacionalistične mobilizacije.
2. *Mobilizacija z zgledom* predstavlja zelo močan in vpliven vir mobiliziranja (v tem primeru moramo vsekakor omeniti kubansko revolucijo, ki je navdihnila tudi druge države Latinske Amerike, ki so nato prav tako poskušali z revolucijami). Vendar v tem primeru lahko mobilizacija poteka tudi v smeri prihodnosti, na primer kot rešitev iz sedanjega trpljenja ali kot zagotovilo dokončne zmage.
3. *Mobilizacija z vnaprejšnjim strahom*; zanjo je značilna družbenopolitična mobilizacija, kjer prihodnost nastopa v obliki neposredne grožnje in tekoče tendence zahtevajo vnaprejšnjo akcijo (Therborn 1987: 146–148).

Ideološka mobilizacija implicira zlitje številnih ideoloških diskurzov v eno glavno pretečo napoved. Tako v vseh revolucijah, ki so spremenile razredni značaj, elementi razrednih ideologij spojili z drugimi tipi ideološke mobilizacije, na primer nacionalne (Therborn 1987: 141). Izpostavi se nacionalna pripadnost; ljudje so preplavljeni s čustvi, čutijo, da so del skupnosti. Poudarja se pomen vsega, kaj je »naše«, do »tujega« pa se vzpostavi sovražstvo. Prav do tega preobrata pride tudi s kubansko revolucijo. Kubanci sovražijo vse kar je ameriško zaradi dolgega nadzorovanja ameriške vlade nad samo državo.

»Uradna ideologija mora slikati podobo sovražnika ljudstva, ki je tuj, zunanji element, nasprotnik socializma, v službi tujih sil, sovražnik naroda itd.« (Salecl 1991: 68). Da ljudstvo lahko nastopi in deluje kot »Ljudstvo-kot-eno«, se mora vzpostaviti fantazma sovražnika ljudstva. Če sovražnika ni, si ga je treba izmisliti, da lahko sploh obstaja identiteta neke homogene družbe. Ne sme pa sovražnik biti preprosto najden, temveč je potrebno ustvariti situacijo, ko sovražnik nikoli ni jasno viden, je pa vseprisoten (Salecl 1991: 68). Vendar je v zgodovini velikokrat prišlo do tega, da se je sovražnika jasno definiralo, opredelilo, poimenovalo, se ga fizično uničevalo in ga poskušalo iztrebiti. Tako torej ideologija obstaja zato, da potrdi določen politični pogled, da služi interesom določenih ljudi ali igra vlogo v odnosu z družbenimi, ekonomskimi, političnimi ali privatnimi institucijami. Bistvo ideologije ni v tem, da skupine namenoma zatirajo ljudi in spreminjajo njihovo zavest, ampak v tem, kako dominantne institucije v družbi delujejo skozi vrednote, koncepte in simbolne sisteme, da bi legitimizirale obstoječi red, ali pa ponujajo cilje in sredstva za njegovo spremembo.

SLIKA 4.1.1: Črne zastave pred ameriškim veleposlaništvom v Havani.

VIR: Lasten vir, Havana 2007.

5. PROPAGANDA

Beseda propaganda je dobila politično konotacijo že v času francoske revolucije, ko je jakobincem pomenila bojevanje proti političnim nasprotnikom. Pred tem se je pojem propagande nanašal na širjenje katoliške vere, razširil se je leta 1622, ko je papež Gregor XV. ustanovil poseben kolegij, ki naj bi skrbel za širjenje vere (*Sacra congregatio christiano nomini propaganda*).

Ljudje so že od nekdaj verjeli v magično moč besede. Prepričevanje se je ohranilo kot sredstvo za upravljanje s čustvi in dejanji ljudi že od primitivnih družb naprej; še danes, v sodobnih družbah, vsa propaganda idej, politične in verske ideologije, oglaševanje potrošniškega blaga in politično manipuliranje z množicami temeljijo na prepričevanju anonimnega posameznika, ujetega v svet množičnih medijev. Že Aristotel je poudarjal prepričevanje kot temeljni cilj komuniciranja. Filozofi in teoretiki so se ukvarjali s pojavom prepričevalne funkcije komunikacije in tako komuniciranje spremenili v »akti prepričevanja, filozofski dialog človeštva v sredstvo duhovnega pritiska, delovni dogovor v diktat monopolov in nenazadnje, množične medije v odiozne instrumente propagande« (Vreg 2000: 90). Dobra propaganda torej nastopa kot temeljno orožje in sredstvo manipulacije vsakega voditelja, saj z njeno pomočjo doseže politične cilje.

Prepričevalna funkcija je torej za nekega voditelja še posebej pomembna. Prepričevanje je kompleksen, kontinuiran interaktivni proces, v katerem komunikator skuša vplivati na komunikacijskega partnerja, da bi sprejel predlagana stališča in vedenjske vzorce (prepričevani mora razširiti ali spremeniti svoje zaznave o dogajanju in svetu). Sprememba vedenja ima adaptivno vrednost pri sporočevalcu in sprejemalcu. Medsebojno sporazumevanje omogoča boljšo prilagoditev odnosom in preživetju okolja (Vreg 2000: 92). Castro kot eden izmed boljših komunikatorjev, ima izredno dobro razvito prepričevalno funkcijo, saj zna s svojim govorom pritegniti množice ljudi. Je izredno dober demagog in retorik, znan celemu svetu.

Garth Jowett in Victoria O'Donnell v svoji znani knjigi *Propaganda in prepričevanje* (1992) opredeljujeta propagando kot sredstvo za razsejevanje ali pospeševanje določenih idej, kar ustreza latinskemu izvirniku, v katerem propagirati pomeni sejati. Avtorja še dodajata: »propaganda je nameren in sistematičen poskus oblikovati zaznave, preusmerjati spoznanja in

usmerjati vedenje za doseg odgovora, ki podpira namen propagandista.«. Poudarek je nameren in sistematičen (Pečjak 1995: 133). Jowett in O'Donnell pa sta tudi iznašla model prepričevalne propagande, ki pravi, da se v modelu propagandist pojavlja kot akter in da pošilja nevtralne informacije zato, da bi krepil proces prepričevanja, ki ga izvaja politična stranka, država ali propagandna agencija. Avtorja zato priznavata, da njun model temelji na interaktivni soodvisnosti sporočevalca in sprejemalca zato, da bi maksimirali učinek prepričevanja (Vreg 200: 105). Ellul je nadalje ugotovil, da ima propaganda nekaj skupnih načel in podobnih učinkov, ne glede na to, ali jo uporabljajo nacisti, komunisti ali zahodne demokratične institucije. Prikazovanje voditeljev z nenavadno velikimi slikami je eden od tipičnih načinov propagiranja političnega gibanja (Pečjak 1995: 133–134). Za Ellula je propaganda garnitura metod, ki jih uporablja neka organizirana skupina z namenom, da bi množico posameznikov – psihološko povezanih s psihološkimi manipulacijami in združenih v neki organizaciji – spodbudila k aktivni ali pasivni dejavnosti (Ellul v Velikonja 2003: 130). S politično propagando se oblikujejo in nadzorujejo mnenja in stališča ciljnega občinstva oziroma vpliva na spremembe stališč (Vreg 2000: 116).

Za uspešno propagando je treba najprej poznati zgodovinsko ozadje, dogodke, ki so potekali v preteklosti in imajo še vedno velik vpliv na prebivalstvo. Preučiti moramo tudi kulturni okvir, vrednote, norme, vzorce obnašanja.; kako globoko so v posameznike vsajena določena verovanja in kateri miti so povezani s propagando. Veliko vlogo imajo miti o političnih, nacionalnih, socialnih in verskih mučenikih. Razna gibanja v imenu revolucije tako množično uporabljajo na primer Che Guevaro kot mučenika, ki je umrl in se žrtvoval za svoje ideje in kubanski narod. Castro v nasprotnem primeru ni verski mučenik. Kot idejni vodja kubanske revolucije, je postal najbolj karizmatična osebnost Kube. S svojo avtoritarnostjo vpliva na vse dogodke v državi (socialne, ekonomske, kulturne, itd.). Vedno znova uporablja že ustaljene fraze kot so: »*Patria o Muerte!*; *Socialismo o Muerte!*«, s katerimi še vedno ponazarja predanost revolucionarnemu boju, za kar se bo seveda boril do konca svojega življenja. Takšna predanost skupini, idejam in ciljem je seveda zelo zaželena vrlina vsakega posameznika, ki se pridruži določenemu gibanju, zato so miti o karizmatičnih mučenikih v propagandi še posebej »uporabni«, saj na posameznike naredijo močan vtis. Castro sam uporablja Cheja kot mučenika v propagandne namene, kajti s tem krepí revolucionarni duh države.

5.1 POLITIČNA PROPAGANDA

Politična propaganda predstavlja pomembno sredstvo za doseganje tekočega, usklajenega delovanja družbe in je nujen pogoj za oblikovanje sodobnega kulta osebnosti. Propaganda mora biti nova, mora biti zanimiva, da jo objavijo časopisi in druga sredstva javnega obveščanja, mora biti zanimiva, da o njej ljudje govorijo. Lahko je namenjena le ozkemu krogu ljudi – ciljni skupini, vendar mora interes obstajati, sicer na ljudi ne napravi nobenega vtisa. Umetnost propagande je, da vzame predmet, ki je zanimiv, in ga kot takega na čim boljši možni način predstavi ciljni skupini (Šinkovec, Novak 1990: 36). Kot zelo dober primer propagande lahko navedemo Haiderja na avstrijskem koroškem. Ottomeyer ga označi kot avstrijskega Robin Hooda, ki ima v Avstriji polne roke dela, Koroško pa poimenuje Sherwoodski gozd, iz katerega bo končno stekel zaslužni pogon na bogataše in mogočneže. Haider sam napove, da bo »pred sabo gnal stare stranke« in da »za rdečo in črno divjad ne bo lovopusta« (Ottomeyer 2000: 12). Haiderja smo v tem času, v različnih časopisih opazili s tisto ta pravo Robin Hoodsko čepico, vendar pa človek s katerim imamo opravka tukaj ni nič kaj plemeniti Robin Hood, ki je kradel bogatim in dajal revnim. Na drugi strani pa ga propagirajo spet kot moškega športnika s čemer pride do erotizacije politike. Gre za lik moškega športnika, ko Haider izkoristi vsako priložnost, da bi lahko na Koroškem, v New Yorku ali kjer koli drugje javno nastopil kot žilav maratonec, plezal v strmih stenah, se povzpел na Montblanc in sosednje vrhove ali igral tenis (Ottomeyer 2000: 19). Tudi Castro je bil vedno predstavljen kot mož, ki je jemal veleposestnikom in dajal zemljo tistim, ki jo lahko obdelujejo. Bi ga morda lahko poimenovali »tropski Robin Hood« ali je bil to samo del njegove propagande v času revolucije, s katero s je prikupil revnejšim slojem. Vedeti namreč moramo, da kmetje na Kubi v današnjem času ne posedujejo niti koščka svoje zemlje, vse je državno, še krave in četudi katera izmed teh umre naravne smrti, je za njeno smrt kriv kmet in mora zanjo plačati.

Če se vrnemo na politično propagando lahko za poglobitve nosilce propagande rečemo, da so avtoriteta, skupinska pripadnost in privlačnost vira (Pečjak 1995: 145). Nosilec javne propagande mora zato biti znan politik ali priljubljen javni delavec. Nastopajoča oseba mora biti »naša«, mora biti človek, ki pozna probleme in potrebe skupine, ki se ji predstavlja. S tem poudarja skupinsko pripadnost, ki je posebno pomembna v obdobjih družbene krize, ko ljudje iščejo svojo identiteto in jo najdejo v skupini. Da je vir privlačen, mora upoštevati naslednja načela: opazljivost, dostopnost, privlačnost, razumljivost in prepričljivost ter načelo potrebe in

nepredvidljivega (Pečjak 1995: 145–147). Pri tem Arendtova poudarja, da je »družba vedno dovzetna za to, da nemudoma sprejme osebo kot takšno, kakršna se pretvarja, da je, tako da ima norec, ki se predstavlja za genija, vedno precej možnosti, da mu verjamejo« (Arendt 2003: 387).

Prepoznavna značilnost propagandnega diskurza je njegova neposrednost, igranje »na prvo« v športnem žargonu. Propagandi kot tehniki ideološkega aparata je dovoljeno vse: polresnice, pollaži, nizki udarci, zanikanje ali napihovanje dejstev, izenačevanje krvnikov z žrtvami, impresioniranje s horror slikami, senzacionalizmi, pretvarjanja, zamenjevanje imen narodov s kompromitiranimi organizacijami, zavajajoča selektivnost, historična amnezija ali racionaliziranje stereotipov (Velikonja 1996: 74).

Jowett in O'Donnell ločita tri tipe propagande: *belo*, *sivo* in *črno*. Bela pri občinstvu gradi kredibilnost, zato so informacije resnične in vir jasen. Ravno zaradi svoje resnicoljubnosti pa ima včasih nasprotni učinek. Črna temelji na izmišljenih ali prikrojenih podatkih, uporablja laži, prevare, podtikanja, vir ni jasen, učinek pa je bolj ali manj kratkotrajen. Siva propaganda ponuja prilagojeno resnico; praviloma uporablja resnične podatke, vendar so le-ti skrbno izbrani, tako da trditev ni mogoče preveriti. Pogosta so pretiravanja, poudarjanje prijetnih dejstev in zatajitev neprijetnih resnic (Pečjak 1995: 141–143). Največkrat je uporabljena prav siva propaganda, tudi na Kubi, kajti prilagojena resnica je najboljša, saj posameznikov toliko ne prizadene.

Velikonja pa poudarja tudi pomen protipropagande, do katere prihaja predvsem v okoljih, kjer so mediji strogo nadzorovani ali kjer neka obširna propagandna aktivnost že poteka s pomočjo nekonvencionalnih medijev kot so letaki, grafiti, nepoznane, skrivnostne radijske postaje. Protipropaganda torej deluje kot neke vrste subverzija (Velikonja 2003: 131). S protipropagando se velikokrat srečamo tudi na Kubi. Vendar tukaj ne gre za protipropagando Castru, saj si tisti, ki se v državi s tem ukvarjajo, niti ne upajo propagirati proti Castru. Antipropaganda se vrši nasproti ameriškemu imperializmu, kajti vemo, da bo Castro sovražil ZDA do konca svojega življenja. Ena hujših antiimperialističnih propagand, ki se mi je vtisnila v spomin ob obisku Kube, so velike črne zastave na visokih stebrih pred ameriško ambasado v Havani, na Kubi. Te jasno kažejo, kako močno je sovraštvo do ZDA (slika zgoraj). Velikokrat pa je opaziti tudi velike obcestne panoje z raznimi socialističnimi napisi, Chejem in vsem kar je povezano z revolucijo in, ki predvsem ohranjajo »duh socializma«.

SLIKA 5.1.1: Eden izmed Castrovih panojev na Kubi.

VIR: Trekway.com 2007.

6. KUBANSKA REVOLUCIJA

Brata Castro sta v zaporu preživela le enajst mesecev, saj je Batista odobril pomilostitev vseh političnih zapornikov, da bi pomiril javno mnenje in si izboljšal politično podobo. Po osvoboditvi je Castro odletel v Mehiko, kjer je začel organizirati nove revolucionarne sile. Med kubanskimi izseljenci so zbirali denar za opremo in orožje. Leta 1956 je Castro skupaj z 82 somišljeniki odplul proti Kubi na jadrnici Babica⁵. Svoje potovanje je usklajal z mobilizacijo enot na Kubi, ki naj bi povzročila množično vstajo. Ampak potovanje se je končalo v močvirnatem območju južne obale. Poleg tega so jih tamkajšnji domačini izdali, tako da so se uporniki morali razkropiti. Del se jih je predal, nekaj jih je padlo, jedro s Castrom in najbližjimi sodelavci pa se je čez nekaj dni zbralo na področju pogorja Sierra Maestre. Tam se je začelo dolgo obdobje priprav in krepitev gverilskih sil ter povezovanja vseh naprednih kubanskih gibanj v enoten odpor. Najbolj znan takšen napad se je zgodil marca leta 1957, ko so mladinci Študentskega vodstvenega odbora, pod vodstvom Joseja

⁵ Jadrnico oziroma barko so uporniki kupili v mehiškem pristanišču Tuxpan od švedskega milijonarja Wernerja Greena za 12.000 dolarjev, ki so jih zbrali med kubanskimi izseljenci in drugimi somišljeniki v ZDA in Mehiki.

Antonia Echeverria, napadli predsedniško palačo in skoraj ubili Batisto. Tako se je znova pokazalo, da terorizem v mestih ne prinaša sadov, prav tako pa predsedniška palača⁶ ni bila dobra izbira (Košta 1962: 84–87). Resničen napredek revolucionarnega gibanja je bilo mogoče opaziti v gorah, kjer se je razvila gverilska dejavnost. Podpirali so jih kmetje, ki pa niso igrali glavne vloge. Uporniki so začeli dosegati tudi prve zmage. Batista ni imel posebno izurjenih enot proti gverilcem, zato so njegove enote postajale lahek plen zased. Kljub temu se je ob koncu leta 1957 Castro skoraj že vdal v usodo. Njegova strategija je bila čakanje na množične upore v mestih, na katere pa sam ni imel vpliva. Začetek leta 1958 je le nakazal boljše čase, saj je februarja ameriška vlada pod pritiskom uvedla embargo na orožje. Marca 1958. leta je Castro v manifestu kubanskemu ljudstvu napovedal totalno vojno Batistovemu režimu. Hkrati je poslal dve močni koloni v vzhodne predele otoka, da bi tam odprli drugo fronto in zanetili upor. »Gibanje 26. julij« je aprila v Havani in drugih večjih mestih organiziralo splošno stavko, vendar pa niso bili dovolj pripravljeni. Po neuspeli vsesplošni stavki se je Castro odločil, da spremeni strategijo iz pasivne v bolj agresivno (Rapoša 1981: 389). Ob koncu leta 1957 so se poražene Batistove sile umaknile s področja Sierre Maestre, v kar so jih prisilili gverilci. V Washingtonu so iskali drugačne rešitve, predvsem političnega značaja. Fidel Castro je razbil manever reakcioniranih, z ameriško diplomacijo povezanih opozicijskih protibatističnih skupin, ki so sklenile tako imenovani Miamijski pakt. S tem paktom so hoteli kubanski emigranti doseči enotnost opozicije proti Batistovi diktaturi, v bistvu pa je bila le pretveza, da se ohrani vpliv ZDA. Batista je poskušal še z zadnjo karto. Novembra 1958 je izvedel predsedniške volitve, kjer je za predsednika predlagal svojega kandidata. S tem je hotel sebe postaviti v ozadje in poskušal izboljšati situacijo, ki je nastala. Večina Kubancev se teh »ameriških« volitev sploh ni udeležila, kar je bil jasen znak, da je vlada izgubila podporo javnosti. Ob novem letu je bila usoda že odločena – Batista je zbežal v Santo Domingo. Castro je vkorakal v Havano 8. januarja 1959, maja pa so na Kubi že proglasili novo agrarno reformo. Osebne karakteristike malomeščanskega, nacionalističnega in liberalnega voditelja revolucije, kakršen je bil Castro, so se tako počasi začele preoblikovati v voditelja protiiperialistične vojne (Tutino 1971: 212).

⁶ Priprave na ta napad so trajale več kot dvajset dni in so poleg napada na predsedniško palačo vključevale tudi prevzem vladnega radia in napad na nekatera strateška mesta v Havani. Za sedež napada je bila izbrana stavba univerze v Havani (Courtois 1997:806).

6.1 POLITIČNI VIDIK KUBANSKE REVOLUCIJE

S prevzemom oblasti se je končalo obdobje Batistove politike. Nastopila je najpomembnejša faza revolucije, in sicer obdobje, ko je Castro rekel, da je treba revolucijo nadaljevati, da ne bi nazadovala, tako kot je bilo z upori, v katerih je sodelovala buržoazija. V prvih dneh leta 1959 je na Kubi vladala evforija. Fidel Castro si je pridobil status heroja, vendar pa se je še vedno porajalo vprašanje, kakšna bo ta revolucija.

Revolucionarno gibanje, ki je imelo v začetku močne prvine socialne revolucije, je bilo v bistvu oblika narodnoosvobodilne in protikolonialne vojne, ki je bila značilna tudi za ostali »tretji svet«. Akcija gverilcev, ki so jih vodili mladi, liberalno vzgojeni razumniki, se je namerila proti diktaturi domače oblasti, toda tudi proti dolgoročnim koristim severnoameriške politike, proti zastarelim družbenim strukturam (socialna revolucija) in proti zunanji odvisnosti (narodnoosvobodilna vojna). Da je šlo za dva vzajemno povezana družbena in politična cilja, dokazujejo že prvi ukrepi revolucionarne oblasti (Drčar-Murko 1975: 126).

Revolucija je bila usmerjena tudi na ukinitvev latifundij in zadovoljitev osnovnih potreb kmečkim množicam, zato so jo imenovali tudi agrarna revolucija. Glede na to, da so upoštevali želje najširših mestnih in kmečkih množic, pa je ta revolucija pomenila tudi socialistično revolucijo.

Eden prvih revolucionarnih znakov je bil Osnovni zakon (Ley Fundamental), s katerim je bila določena organizacija nove oblasti in države. V njegovem prvem členu je zapisano, da je Kuba neodvisna in suverena država, organizirana kot demokratična republika s ciljem razvoja politične svobode, družbenih pravic, osebnega in skupnega blagostanja in humanistične solidarnosti. Iz drugega člena izhaja, da suverenost pripada ljudstvu in da iz ljudstva izhaja vsa javna oblast. V začetku je vlada delovala kot triumvirat. Manuel Urrutia je postal predsednik, Jose Miro Cardona je postal prvi minister, Fidel Castro pa je postal vrhovni poveljnik oboroženih sil. Iluzija kolegialnosti se je podrla že februarja 1959, ko je zaradi protesta odstopil Miro Cardona, češ da nima dejanske moči, ki mu ga položaj daje. Fidel Castro je prevzel njegovo mesto in nakazal prihodnji razvoj politične oblasti (Skidmore in Smith 1997: 276).

Edina in prava politična sila, ki je takrat obstajala v državi, je bila uporniška vojska. Tudi sam Fidel Castro je želel, da ostane uporniška vojska ključna politična institucija v državi. Da revolucija ne bi zastala, je Castro odpravil Batistovo armado. Njegova propaganda, organizacija in politično manevriranje, od Moncade pa preko šestletnega obdobja do prihoda v Havano, je imelo en sam cilj: likvidirati armado in s tem omogočiti pravo revolucijo. Toda zamisel o likvidaciji profesionalne armade je bila eno, popolna odstranitev njenih kadrov in struktur, ki naj bi jih nadomestili kadri iz uporniških vrst, pa nekaj popolnoma drugega. To je bilo mogoče doseči samo s čistkami in ob podpori širokih ljudskih množic. Nova armada pa ne bi smela spominjati na prejšnjo: morala bi sloneti na novih idealih, morala bi biti pripravljena na izpolnjevanje novih nalog. Biti mora zares ljudska armada, ki bi izražala naklonjenost kubanskega ljudstva do revolucije (Tutino 1971: 217–218).

Z opisom določenih dogodkov v zgodovini Kube in kubanske revolucije smo izpostavili tudi politični vzpon Castra. Kot revolucionar si je pridobil status kultnega vodje, zelo karizmatične osebnosti, ki še danes »omamlja« množice ljudi. Castro, izredno avtoritarna osebnost je vzpostavil poseben odnos med sabo in kubanskim narodom, zato bom v nadaljevanju izpostavila kult voditelja, značilnosti voditelja, opredelila množice in vodjo množice ter podala značilnosti kulta osebnosti.

7. VODITELJ

Vodja naj bi bil tvorec izjemnih dejanj. Pripisujejo mu, da ga vodijo njegove ideje, katerih narava odloča njegov značaj. Odgovoren naj bi bil za delovanje in počutje celotne skupine, zato naj bi članom dajal nenehno psihološko podporo. Le s podporo množice pa lahko udejanji svoje ideje in doseže zastavljene cilje, zato naj bi za uspešno delovanje poznal želje in potrebe družbe, ki jo vodi. Vodja nastopa kot identifikacijska figura. Zaradi specifičnih karakteristik naj bi vodeni posamezniki ponotranjili potrebo po njegovem posnemanju. Predstavljen je kot simbol skupine in kot predstavnik skupine v navzven. Pripisane so mu izredne sposobnosti in moč, s katerimi vodenim vlije energijo in samozavest. Oblast nad tisoči naj bi pridobil zaradi vtisa kolektivne zavesti, skupinske povezanosti ter skupne ideologije.

7.1 KULT VODITELJA

Poleg verbalno simbolične ima mit še praktično-simbolno razsežnost, znano pod imenom kult. To dvoje je tako močno povezano, da kolikor je mit vtkan v kult, toliko je kult prepleten z mitom (Đurić 1989: 29–30). Sociološka literatura opredeljuje kult kot najnižjo obliko organizirane religiozne skupine. Člani skupine se prostovoljno priključujejo nekemu verovanju in s tem tudi kultnim (obrednim) oblikam, ki skupaj izražajo to verovanje (Roter 1973: 15). Kulturi so ponavadi ustvarjeni z živečim voditeljem, za katerega se meni, da je »bog« ali »kot bog« za predane privrženke. Hkrati z dramatičnim in prepričljivim talentom za samoizražanje imajo ti voditelji intuitivno sposobnost, da zaznavajo potrebe njihovih privrženecv in jih pritegujejo z raznimi obljubami. Postopoma voditelj vtisne skupini njegovo lastno ideologijo ter nato ustvari pogoje za to, da njegove žrtve ne morejo ali si ne upajo preverjati njegovih trditev. Skozi psihološko manipulacijo in kontrolo kulturni vodje svoje privrženke zapeljejo v verovanje v nekaj, potem pa se zavarujejo pred preverjanjem in spodbijanjem tega mitološkega ali verskega sistema. Voditelj, ki ga pogosto označujejo kot »osvoboditelja« ali »rešitelja« ljudi, je čaščen na skoraj božanski ravni. Povsod so razstavljeni njegovi portreti, kipi in drugi spomeniki, ki kažejo na njihovo veličino in modrost. Namen kulta osebnosti je združiti voditelja in državo v eno, tako da se ljudem zdi nemogoče predstavljati obstoj enega brez drugega. Castro in Kuba sta po tem sodeč eno. Ljudje si pravzaprav morda sploh ne bi mogli predstavljati tega otoka brez Castra. Samo spomnimo se, na kaj pomislimo mi sami, ko nekdo izreče besedo Kuba, na Fidela Castra seveda in s tem njegov kult oživi.

Vsekakor imajo kulturni vodje neverjetno zmožnost očarati in privabljati privrženke, vendar pa Spahić še opozarja, da je med drugim tudi množica tista, ki med politiki išče idole, vodje, očete narodov, karizmatične posameznike, ki jih občuduje in s katerimi se potem popolnoma ali vsaj delno identificira (Spahić 2000: 16). Karizmatični občutki posameznika in še bolj množice, naklonjenost mitološki interpretaciji, mistifikaciji in poveličevanju, religiozen duh in človeška potreba po religioznosti prispevajo temu, da prihod na določeno politično funkcijo retroaktivno povzroči takojšnjo »funkciokratsko pamet«, »nadpovprečnost«, »božanskost«, v katere hote ali nehote začne verjeti sam politik, ki ga včasih zanese do te mere, da mu ukvarjanje s politiko postane ne le psihološka, ampak tudi biološka potreba. Odstavitev s funkcije za veliko ljudi, navajenih na status majhnih in/ali »velikih bogov«, včasih pomeni pravo ali pa klinično smrt (Tramte 2004: 14).

7.2 OSEBNE KARAKTERISTIKE VODITELJA

Voditeljem so pripisane različne značilnosti, ki poudarjajo njihovo izjemnost in priljudnost ter jim omogočajo, da so graditelji enotnosti, harmonije in vsega novega znotraj družbe (Velikonja 2003: 18). Na področju psihologije so bile opravljene številne raziskave osebnih lastnosti vodij. Za dobre vodje naj bi bile značilne samozavest, izgrajena samopodoba, stabilna struktura osebnosti, senzibilnost in empatija, komunikativnost in ekstrovertiranost, dominantnost, inteligentnost in strokovnost (Nastran Ule 1994: 238). Voditelji so tudi dobri retoriki. Odlikovale naj bi jih tudi ambicioznost, odločnost, privlačen videz ter nekoliko višji inteligenčni količnik (Pečjak 1995: 59).

Niccolo Machiavelli opiše uspešnega vladarja kot brezosebnega, hladnega, brez čustev, ki ne zaupa nobenemu in ga »odlikujejo« cinizem, laž, prevare, goljufija, izkoriščanje, edino zadovoljstvo pa mu daje občutek moči in manipulacija z ljudmi (Pečjak 1995: 69). Voditelji so zmeraj označeni kot karizmatične osebnosti. Pojem karizme je v politično literaturo vnesel Max Weber (Pečjak 1995: 74); označil jo je kot »avtoriteto, ki črpa svojo moč iz sebe, namesto iz družbenega položaja ali funkcije« (Vreg 2000: 168), in jo pripisal voditeljem revolucij in burnih socialnih gibanj. Oblast temelji na čustveni vdanosti vodji, na podlagi njegove karizme, povezane z izjemnimi »magičnimi« sposobnostmi, junaštvom, močjo duha in govora. Njegova moč vladanja je odvisna od njegovih kvalitet, kajti »če ga njegovi bogovi zapustijo, če usahne njegova junaška moč ali vera množice v njegove voditeljske sposobnosti, njegova oblast pade« (Weber 1990: 130). Karizmatična avtoriteta temelji na »veri v preroka« (ibid.), vodja se mora stalno dokazovati kot »od boga poslan s čudeži«, uspehi, blagrom in srečo svojih privržencev (Weber 1990: 131).

V skladu s Freudovo teorijo o umoru praočeta in krivdi sinov vsak vodja v sebi združuje oboje: ubitega očeta in sina, njegovega morilca. Vodja je tako nad množico, kar opisuje podoba očeta, kot tudi eden izmed članov množice, kar opisuje podoba sina. Njegovo karizmo predstavlja soglasje nasprotij v isti osebi, kar mu daje nezadržno privlačnost (Nastran Ule 1994: 273). Lastnost, zaradi katere si vodja pridobi naklonjenost množice, je po Le Bonu prestiž, ki ga enači s hipnotično močjo. Prestiž je neke vrste čar, ki »slabi naše kritične sposobnosti in napolni naše duše s strahospoštovanjem« (Le Bon v Nastran Ule 1994: 270). Prestiž vodje se ne ohranja sam po sebi, temveč z uspehi v politiki, vojskovanju, z obredi, ki utrjujejo vtis povezanosti z obdobjem, ko je vodja prišel na oblast, traja pa lahko še po

njegovi smrti (Nastran Ule 1994: 270). Med voditelji, predvsem tistimi, ki imajo že dolga leta v rokah vso moč in oblast, najdemo veliko narcisov. Letica definira narcisoidnost kot »stanje duha, v katerem narcisoidna oseba meni, da je edina pomembna in daleč najpomembnejša ona sama, njeno telo, njene potrebe, njene misli, občutki, njena lastnina, njeno znanje in neznanje vsi, ki ji pripadajo (Letica v Vreg 2000: 168).

Voditelji so mnogokrat veliki populist, ki se v svojih akcijah in odločitvah obračajo neposredno na ljudstvo, sklicujejo shode in mitinge. Odlikujejo jih velika karizma ter dobre retorične sposobnosti, s pomočjo katerih prepričajo množice (Pečjak 1995: 74–76). Svoje pajdaše najdejo med ponižanimi, razžaljenimi, prevaranimi in odtujenimi od oblasti (Vreg 2000: 168). Tarde vidi v vodjah začetnike sprememb, izumov, socialnih tvorb, zgodovine: njihova moč po njegovem izhaja iz sugestije, sposobnosti podrejanja drugih ljudi. Množica sledi in se podreja vodji, kot se otroci staršem, učenci mojstru. Zato je odvisno od vodje, v katero smer bo krenila množica: v napredek ali regresijo (Nastran Ule 1994: 271). Vsak vodja mora tako pri kratkoročnem kot dolgoročnem načrtovanju imeti in razvijati strategijo, če si hoče zagotoviti svoj obstoj v prihodnosti in uspešno odpravljati tekoče težave. »Dobra strategija predstavlja vrhunec kreativnih sposobnosti voditeljev« (Luttwak v Spahić 2002: 32). Dober strateg je tisti, ki zmaga, doseže postavljen cilj, je luciden, zvit, inteligen, ima veliko talenta, strasti in razuma za dejavnost, s katero se ukvarja, veliko izkušenj, je samozavesten, zna pravilno preceniti in oceniti situacijo, postaviti prave cilje, pritegniti prave ljudi, izrabiti materialno-tehnične možnosti in je dober organizator (Spahić 2002: 33).

Fidel Castro je tipičen primer karizmatičnega vodje, ki je znal vzpostaviti pravi odnos med sabo in množico, se pravi med voditeljem in vodenimi. Ta odnos se je izrazil v reševanju političnih problemov Kube v takratnem času, času revolucije. Večina prebivalcev še vedno slepo sledi njegovemu socialističnemu režimu. Na Kubi se je tako vzpostavila posebna oblika odnosa med Castrom in prebivalci Kube, posebno razmerje med Voditeljem in vodenimi. Castro je »opremljen« z vsemi karakteristikami dobrega vodje. Je dober retorik, zelo ambiciozen, strokoven, ima izoblikovano samopodobo ter zelo privlačen videz. Omenimo lahko, da je Castro imel zelo veliko žensk in le malo katera se mu je lahko uprla. Nigel Cawthorne ga je v svoji knjigi, *Spolno življenje diktatorjev* poimenoval celo »*Kubanski Casanova*«. Vendar pa Freud poudarja, da dokler je libidinalna hierarhija oktroirana, se z vnanjo represijo vzdržuje notranja trdnost, drugo plat tega istega pa je videti v brezobzirnih in sovražnih impulzih ter netoleranci do tistih, ki so zunaj teh vezi in ne sodijo v skupnost. Po

tem modelu naj bi nastale prav socialistične množice, kamor spadajo tudi kubanske množice s Castrom (Balažic 1995: 71–72).

7.2.1 AVTORITETA

Politični voditelj lahko na množice sugestivno vpliva le, če je avtoriteta. Namen kulta je služiti čustvenim, finančnim potrebam voditelja ali njegovi potrebi po moči. Zato mora imeti kulturni vodja nujno avtoritarno osebnost, če hoče izpolniti njegov del dinamike moči.

Izraz avtoriteta izhaja iz latinske besede »auctoritas«, ki pomeni oblast ali ugled. Pri tem se zdi, da »tisto, česar človek ne bi nikoli storil sam po sebi, na zahtevo določenih avtoritet to stori brez večjega oklevanja« (Ćorić 1998: 133). Za definicijo avtoritetnega odnosa so bistvena vnaprejšnja poslušnost podrejene osebe navodilom in ukazom nadrejene. To dosežemo s priznanjem superiornosti neke osebe in z internalizacijo njenega vpliva. S tem superiorno osebo idealiziramo, njeni ukazi pa postanejo za podrejeno osebo norma (Nastran Ule 1994: 218). Čeprav se včasih uporabi sila ali pa se z njo grozi, je navadno tudi ta metoda družbeno sprejeta, ker jo ima »javnost«, ki sprejema splošni sistem vrednot, za nujno, da bi z njo zagotovila doseganje skupnih ciljev.

Avtoriteta je torej proces interakcije med podrejenim in nadrejenim, kjer je nadrejeni legitimen le, če ga podrejeni kot takega sprejme. Podrejeni zato definira avtoriteto. Zato ima neformalne avtoritete vodja toliko, kolikor mu je priznajo podrejeni (Ferjan 1998: 75). Pri tem je nujno, da se avtoriteta vedno znova potrjuje, sicer lahko preide v prisilo ali pa jo podrejena oseba zavrne.

Psihoanalitične koncepcije avtoritete govorijo večinoma le o iracionalni avtoriteti, ki je večna in pokoravajoča, ne pa o racionalni avtoriteti, ki podrejene spodbuja in osvobaja. Max Weber v svoji tipologiji tako loči tri tipe avtoritete:

1. *Pravno – racionalna avtoriteta* (ljudje se ji podrejajo, ker ima poseben položaj v organizaciji, na primer direktor urada).
2. *Tradicionalna avtoriteta* (ljudje se ji podrejajo, ker je bilo od nekdaj tako, na primer starši).
3. *Karizmatična avtoriteta* (ljudje se ji podrejajo, ker ima posebne osebnostne lastnosti, ki pri drugih vzbujajo strahospoštovanje in vznesenost, na primer Jezus Kristus, tudi Castro) (Moore 1997: 83).

Ferjan pa omenja še dve vrsti avtoritete, in sicer *situacijsko avtoriteto*, ki nastopi ob pojavu izjemnih dogodkov (npr. nesreče) in navadno ni trajna ter *funkcijsko avtoriteto*, ki temelji na znanju in dejanskih dosežkih posameznika (Ferjan 1998: 75). Castro torej spada v Webrov tip karizmatične avtoritete, saj ima posebne lastnosti, katere prebivalci otoka spoštujejo, ne toliko zaradi strahospoštovanja, temveč bolj zaradi tega, ker že tako dolgo živijo s tem, da si ne dovolijo več upati na kaj boljšega.

7.2.2 CASTRO – DIKTATOR

Diktator je v prvi vrsti predvsem človek. Krvav pod kožo, kot mi vsi, a vendar obstaja neprecenljiva razlika, ki ga loči od nas. Diktator ima posebno moč, s katero uspe uročiti množice, da ga poslušajo in mu celo sledijo. Vsak vladar ima svoje razloge, zakaj je hotel postati diktator. Zanj so zelo pomembni psihološki dejavniki, in sicer, kakšno je bilo otroštvo tega človeka, kakšen je bil odnos z materjo in očetom, kakšna osebnost je – ali je introvertiran ali ekstrovertiran ter koliko komunikativen je. Pravi diktator ljudstvu vzbuja čustva oboževanja, vdanosti in strahu, z njim se identificirajo in mu sledijo. Po drugi strani pa trpijo zaradi hudih in potlačjenih primanjkljajev in zaradi tega to skuša nadomestiti z vladanjem. Diktatorji so stereotipno tudi samodržci in samoljubi. Globoko v sebi se počutijo osamljene in zato potrebujejo podporo okolice, v nekaterih primerih so najpomembnejše žene.

SLIKA 7.2.2.1: Fidel Castro v enem izmed svojih govorov.

VIR: Library thinkquest.org 2007.

Beseda diktator izvira iz latinske besede *dictare*, kar pomeni narekovati. Diktator ima v rokah oblast, ki je ne omejujejo nobeni zakoni in se opira neposredno na silo. Takšni oblasti pravimo diktatura. Je samovoljna in nasilna oblast: pomeni, da si posameznik (lahko tudi skupina) pridobi vso oblast v državi. Diktator odpravi obstoječo, uzakonjeno delitev oblasti in udejanji svoj monopol avtoritarnega oziroma totalitarnega gospostva. V starem Rimu je bil diktator oseba, ki jo je imenoval eden od konzulov. Imenovan je bil za določen čas, predvsem v vojnih razmerah ali kaki drugi hujši krizni situaciji. Imel je le izvršno, ne pa tudi zakonodajne oblasti. V novejši zgodovini pa se koncept diktatorja udejanja na dva načina, in sicer z določeno osebo ali skupino, ki se polasti oblasti z državnim udarom, ter osebo ali skupino, ki odstopi od pogodbeno določenega sistema delovanja oblasti – odpravi določene svoboščine, zakone itd. ter uveljavi svoja pravila igre. Glede na definicijo diktatorja, bi lahko imenovali tudi Castra diktator, saj ima vse značilnosti le-tega; ljudje ga obožujejo, se z njim identificirajo ter mu sledijo v socializmu, po drugi strani pa trpijo zaradi številnih primanjkljajev in predvsem revščine, omejena pa je tudi njihova svoboda. Poudariti je namreč treba, da Kubancem ni dovoljeno druženje s tujci, še manj pa, da bi kateri izmed njih odpotoval z otoka. To je možno samo v primeru, če se poročijo s tujci.

7.2.3 KARIZMA

Pojem karizma izhaja iz starogrškega sinonima za »dar milosti«. Označuje osebne značilnosti kot so privlačnost, šarm, preroške, retorične, vojaške in politične sposobnosti. Z njimi »obdarjena« karizmatična osebnost jih nato uporablja za pridobivanje svojih privržencev. Njenim odločitvam in besedam sledijo večinoma prostovoljno, kar bi lahko označili za tisto »*diferentio specifico*«, ki loči karizmo od avtoritete. Avtoriteta namreč zahteva podreitev, pogosto tudi nasilno pokoritev.

Največji prispevek k teoriji karizme je moč najti v delih Maxa Webra. Karizma po Webru temelji na »afektivni vdanosti vodji, njegovih božanskih atributih, magičnih sposobnostih, preroški moči, vojaškemu junaštvu, duhovni ali govorniški moči« (Politička enciklopedija 1975: 420). S karizmo je označil avtoriteto, ki črpa svojo izjemno moč iz sebe, ne pa iz družbenega položaja ali funkcije. Torej ima »karizmatična avtoriteta izvor v sposobnostih posameznika, v specifični njegovih osebnostnih potez, lojalnosti članov skupine in podobno« (Ferjan 1998: 137). Karizmatično vodstvo tako označuje specifičen tip vodstva, ki temelji na herojskem, svetniškem ali podobno privlačnem obeležju nekega vodje. Njegova avtoriteta ne izhaja iz njegove statusne moči, ampak iz osebnih značilnosti, s katerimi si pridobi

brezpogojno pokornost in legitimiteto za svoja dejanja in odločitve. Poslanstvo, ki ga njegova osebnost uteleša, ni nujno revolucionarne narave (pri Castru je revolucionarne narave), vendar vedno želi spremeniti obstoječo moralo, zakone in tradicijo. Vedno se pojavi v izrednih okoliščinah in je rezultat izrednih faktorjev: zunanjih (političnih in ekonomskih) ter notranjih (duhovnih in religioznih).

Karizmatični voditelj člane skupine pripravi do tega, da se popolnoma podvržejo njegovi volji, da ga častijo, ljubijo in mu slepo sledijo. Voditelj ima od njihove naklonjenosti korist, lahko pa tudi gmotni dobiček. V karizmatičnem voditelju vidijo »odrešenika, boga ali božjega namestnika na zemlji« (Škafar 1998: 83), saj so te osebe znane po njihovem neizbežnem magnetizmu, zmagovalnemu stilu ter samozavesti. Kult osebnosti ne nastane spontano, ampak je rezultat spretne uporabe miselno-reformnih tehnik kulturnega vodje. Karizma sama torej ni zlo in ni nujno, da vzgoji kult vodje. Potreben je voditelj, ki je prepričljiv in ima močno voljo, da privede ljudi v novo prepričanje in jih nato zbere okrog sebe kot predane privržence, zato lahko rečemo, da je za voditelja karizma mogoče najbolj uporabna na stopnji oblikovanja kulta. Namreč čim uspešnejši je karizmatični vodja, tem bolj izgublja svojo prvotno karizmo. Škafar opozarja: »Karizma postane rutina in se izgubi v institucionaliziranih in obrednih oblikah«. Majhna, a močna skupina ob karizmatičnem voditelju iz njega napravi sicer »viden, a nedosegljiv idol« (Škafar 1998: 84). Castro je v času revolucije bil zelo prepričljiv ter imel močno voljo, da jo je izpeljal do konca. S svojo karizmo je okoli sebe zbral svoje privržence, tiste, ki so mu v tem uporu sledili in s tem se je začel oblikovati njegov kult osebnosti.

7.3 MNOŽIČNA PSIHOLOGIJA TER RAZMERJE MED VODITELJEM IN MNOŽICO

Nasprotje med individualno in socialno ali množično psihologijo je na prvi pogled videti nemara zelo pomembno, pri natančnejšem raziskovanju pa postane veliko manj ostro. Individualna psihologija je sicer naravnana na posameznika in preiskuje poti, po katerih skuša posameznik doseči zadovoljitev svojih gonskih vzgibov, vendar mora pri tem le redkokdaj – samo v izjemnih okoliščinah – zanemariti odnose tega posameznika z drugimi individuimi. V duševnem življenju posameznika pride drugi redno v poštev kot zgled ali objekt, pomočnik ali nasprotnik, in individualna psihologija je zato že od začetka tudi socialna psihologija v tem širšem, a povsem upravičenem smislu (Freud 1921: 7).

Durkheim pravi, da družba ni enostaven zbir posameznikov, marveč sistem, zgrajen na podlagi njihovega združevanja ter predpostavlja specifično stvarnost, ki ima svoja lastna obeležja. Brez dvoma se nič ne more napraviti kolektivno, če niso dane posameznikove zavesti. Skupina misli, občuti in deluje popolnoma drugače, kot bi to počenjali njeni člani, če bi bili izolirani.

Po Le Bonu množice kažejo nagnjenost k izrekanju kolektivne odgovornosti ter sankcij, to pa homologno predstavlja regresijo na primitivne oblike družbenega obnašanja. Množica ima rudimentarno instinktivno potrebo po Vodji in podrejanju. Vodja zna biti skoraj vsaka oseba, saj se množica instinktivno podvrže določenemu X samooklicanega Gospodarja, le da Vodjo samega fascinira močna vera v idejo, da kaže spoštovanja vredno voljo, ki brezvoljni množici budi fanatično vero. Pri konstituciji množice je popolnoma vseeno, kakšni so sestavljajoči jo posamezniki (Balažic 1995: 69).

Ključne karakteristike psihološke množice:

1. Izguba individualnosti (originalna heterogenost se utopi v homogenosti, kjer prevladajo nezavedne vsebine).
2. Povečana sugestibilnost (v množici so občutki nalezljivi do te mere, da lahko posameznik žrtvuje svoj interes skupnosti).
3. Povečani občutek moči (posameznik v množici – že zaradi števila – pridobi občutek nepremagljive moči, ki mu dopušča predajanje nagonom, sicer obvladanih).
4. Obsedenost z voljo Vodje (posameznik pade v neko posebno stanje, podobno obsedenosti hipnotiziranega v rokah hipnotizerja).
5. Impulzivnost ter nagnjenost k agresivnosti (pod vplivom sugestije se individuum z neubranljivo močjo loti določenih dejanj, saj sugestija hipnotiziranih ostane vzajemna) (Balažic 1995: 69).

Pri Freudu in Le Bonu obstajajo različna razhajanja glede konceptualizacije psihologije množic. Freud namreč ugotovi, da nobena trditev Le Bona ne prinaša nič novega, kajti v koš množic je zmetal raznolike tvorbe, pri čemer se velika večina observacij nanaša zgolj na kratkotrajne množice, katerih model je našel zgolj v revolucionarnih gibanjih francoske revolucije. Temeljna razlika je pri konceptu nezavednega. Le Bonov koncept nezavednega se

ne ujema s tistim, ki velja v psihoanalizi, Le Bonovo nezavedno vsebuje predvsem najgloblje znake rasne duše, ki se psihoanalize pravzaprav ne tiče. Za Freuda Le Bonova psihologija množic⁸ zgolj opisno poudarja fobične bojzani in politične skrbi. Sam pa poskuša vprašanje reševati s psihoanalitičnima konceptoma identifikacije ter ideala Jaza, kjer praznino, organizirano s strani kritične instance, »zapolnjuje« ideal Jaza. Tako objekt postavi na mesto ideal Jaza (Balažic 1995: 71).

Ključno pri psihologiji množic je razlikovanje med množicami brez Vodje in onimi z Vodjo, kar izpostavi Freud. V množici imamo opravka z omejitvijo narcističnega samoljubja, libidalne vezi pa slonijo na odvrnitvi ljubezenskih gonov od prvotnih ciljev, da bi delovali dalje preko nadomestnih objektov. Zahteva množice po enakosti velja samo za posameznika v njej, ki ima Vodjo. Vsi posamezniki naj bodo med seboj enaki, vsi pa hočejo, da jim gospoduje. Veliko enakih, ki se lahko med seboj identificirajo, in en sam, večji od vseh, Vodja. Iz morfologije množic si lahko priključimo v spomin, da poznamo zelo različne vrste množic in povsem nasprotni smeri njihovega izoblikovanja. Nekatere množice so zelo bežne in druge zelo trajne; nekatere homogene, sestoeče iz istovrstnih individuumov, in druge nehomogene oziroma heterogene; obstajajo naravne in umetne množice, ki potrebujejo zunanjo prisilo, da ostanejo skupaj; poznamo primitivne in členovite, visoko organizirane itd. Poznamo dva znamenita primera umetnih množic, to sta cerkev in armada, ki sta visoko organizirani in trajni umetni množici, zavarovani pred razpadom ali spremembami z zunanjo prisilo. V obeh množicah vlada ista iluzija, ki ju integrira oziroma drži skupaj. To je iluzija, da poglavar (Kristus ali vojskovodja pri armadi) ljubi v množici vse posameznike z enako ljubeznijo. Vodjo lahko konec koncev zamenja tudi neka abstraktna ideja, skupna težnja ali množična želja – ta zna biti tudi integrativno negativna, kajti sovraštvo do nečesa ima enak združevalni učinek kakor pozitivna privrženost. Množice pa še delimo na heterogene oziroma še na homogene, naravne in umetne, na množice, ki imajo Vodjo, in tiste, ki ga nimajo, ter na organizirane in neorganizirane (Freud 1921: 28–34).

⁸ Le Bon pravi, da je pri psihološki množici najbolj nenavadno to, da je prav vseeno, kakšni so posamezniki, ki jo sestavljajo, koliko podobni ali nepodobni so si po načinu življenja, poklicu, značaju, inteligenci ... Pravi, da brž ko se preoblikujejo v množico dobe – v kolektivno dušo, zaradi katere čutijo, mislijo in delujejo povsem drugače, kot bi čutili, mislili in delovali vsak zase. Psihološka množica po Le Bonu je provizorično bitje, sestoeče iz heterogenih elementov, ki so se za trenutek povezali, čisto tako kot tvorijo celice nekega organizma, ko se združijo v novo bitje. Le Bon meni, da se v množici individualne pridobitve ustvari povprečni značaj množičnega individuumu, posameznikov zbršejo; psihična vrhnja stavba, ki se pri posamezniku razvija tako različno, se podseka, oslabi in razkrije se nezavedni temelj, ki je pri vseh podoben. S tem se vendar Le Bon meni, da se pri tem individuumu kažejo še nove lastnosti, ki jih poprej ni imel (Močnik 1981: 10-11).

Na Kubi lahko na nek način govorimo o umetni množici, saj je potrebna neka določena zunanja prisila, da množico varuje pred razpadanjem in da prepričuje spremembe v njuni strukturi. Vendar pa množico na Kubi lahko bolje enačimo z armado, ker obstaja močna vez med množico in Vodjo. Tukaj je povezava libidinalna, ljubezenska, in sicer zato, ker posamezniki v množici živijo v iluziji, da poglavar, v tem primeru njihov predsednik Fidel Castro, ljubi vse posameznike z enako ljubeznijo. Takšna vez se pravzaprav vzpostavi med posamezniki v predvsem totalitarnih režimih. Množica pa vsekakor ne sme dvomiti v vodjo, saj se množica lahko razprši in vsak posameznik poskusi sam zase, ko prevlada egoizem. Stanje posameznika v množici po Le Bonu lahko postane zares hipnotično⁹, saj se pridobi občutek moči zaradi številčnosti. Skupine so torej pomembno življenjsko okolje, zato večino življenja preživimo v različnih skupinah. Vse te skupine močno vplivajo na nas in nam nalagajo specifične oblike interakcij. Ljudje praviloma ne vstopajo vanje samo zaradi zunanje prisile, temveč tudi zaradi lastnih potreb, kajti s tem zadovoljujemo svoje osnovne socialne potrebe (npr. potrebo po varnosti, zaupnosti, druženju, itd.), uresničujemo različne kulturno specifične potrebe in interese, načrte (t.j. sekundarna ali izvedena skupina) ter ustvarjamo male socialne mikrosvetove, kjer dobijo naše potrebe in želje svoj smisel (Nastran Ule 2000: 368). Simmel ugotavlja, da je posameznik superioren nad množico, kajti množica se kot tvorba ne vzpostavi iz popolne individualnosti njenih pripadnikov, ampak iz tistih značilnosti vsakega posameznika, v katerih se ta z drugimi ujema – te pa so kvečjemu najbolj primitivne, na dnu organskega razvoja (Simmel 1993: 34). Tarde podobno trdi, da je za naravne množice značilna zelo nizka raven sposobnosti in zavesti posameznikov. Vodja pa znotraj organizirane množice dvigne raven znanja in sposobnosti posameznikov nad povprečen nivo (Nastran Ule 1994: 271).

»Zgodovinske študije kažejo na osupljive ocene o skoraj popolni privrženosti, fanatični servilnosti, ljubezni, čustveni predanosti »večine večine« prebivalstva svojim voditeljem v določenih obdobjih« (Velikonja 2003: 18). Moscovici celo ugotavlja, da ljudje vodjem ne zamerijo despotizma in terorja, ampak se nasprotno njihova priljubljenost celo poveča, saj teror oblasti (če ni okupatorska) ni možen brez prostovoljnega sodelovanja množice (Nastran Ule 1994: 272). Zaradi tega obstaja velika nevarnost idej, ki smo jih navidezno spontano sprejeli, v resnici pa so nam bile vsiljene, a se tega še zavedali nismo.

⁹ Da je stanje posameznika hipnotično, potrjuje citat, ki se glasi: »Glavni znaki posameznika v množici so torej: slabitev zavestne osebnosti, prevlada nezavedne osebnosti, orientacija misli in čustev v isto smer zaradi sugestije in okuženja, nagnjenje k takojšnjemu uresničenju sugeriranih idej. Posameznik ni več on sam, postal je brezvoljen avtomat« (Močnik 1981: 13).

Za Kubo pa tudi druge države Latinske Amerike je v politični zgodovini pomemben koncept populizma. Populizem je politična doktrina oziroma filozofija, ki ima cilje, da brani interese skupnega dobrega pred »pokvarjeno elito«. Je pravzaprav izum totalitarnih gibanj z začetka 20. stoletja, danes pa ga bolj ali manj spretno izrabljajo skoraj vse stranke, med drugim tudi PCC¹⁰. Tako je tudi Castro na Kubi uporabil populizem, ko je zbiral svoje ljudi v popularnih vrstah in s tem krepil podobo idealnega Jaza. Množice so zaradi strahu pred nadzorom PCC totalno pokorjene svojemu Vodji. Castro ima v tem primeru tri vrste nalog, ki kažejo na odnos med njim in vodenimi, te so: *psihološke naloge* (zahteve, ki jih člani naslavlja na vodjo, nezavedne želje članov), *socialne naloge* (povezane z organizacijo življenja v skupini) *ter strokovne naloge* (naloge vodenja: vodja kot planer, kot strokovnjak, itd.).

8. KULT FIDELA CASTRA

Pojem kult izhaja iz latinske besede *cultus*, izpeljane iz glagola *colere* (»spoštovati, gojiti, obdelovati zemljo«). V religioznem pomenu se izraža v bogoslužju, izkazovanju časti z molitvami in obredi, v prenesenem pomenu pa kult označuje vsako pretirano čaščenje in slepo oboževanje (Skuk 1995: 183). Flere označi kult kot tip verske skupnosti, ki je najmanj jasno institucionalizirana ter najmanj organizirana in za katero je značilna fluidna in amorfna-brezlična oblika (Flere 1995: 95).

Dandanes zelo pogosto delamo zvezde iz različnih, zanimivih ljudi, bodisi športnikov, filmskih igralcev, glasbenikov, pevcev, pevk ter seveda tudi politikov. Zaradi tega je kult osebnosti prisoten vsepovsod, na vseh področjih družbenega življenja. S kultom osebnosti se tako srečamo tudi na Kubi, z velikim »možem« imenovanim Fidel Castro, ki ga Kubanci sami kličejo kar »papa« ali »oče«. Castro je s pričetkom kubanske revolucije kubanski narod popeljal iz vedno novega podrejanja drugim državam. Prav zaradi tega postane tako priljubljena osebnost na otoku. Predzadnje poglavje bo posvečeno njegovemu kultu osebnosti, kjer bodo izpostavljene nekatere podrobnosti o nastanku kulta, Girardetova klasifikacija ter kult Castra danes. Za boljše razumevanje je pomembno šesto poglavje o kubanski revoluciji.

¹⁰ Kubanska komunistična partija (PCC) je bila ustanovljena leta 1920 in je bila članica Kominterne. Na začetku je bila stranka zelo kritična do Fidela Castra, današnjega predsednika, povrh vsega pa je podpirala generala Batisto. Zaradi volitev je spremenila ime v Ljudsko socialistično stranko. Dve leti po zmagi revolucije (1961) je z združitvijo Gibanja 26. julij, Ljudske socialistične stranke in Revolucionarnega vodstvenega odbora, 13. marca nastala Enotna revolucionarna organizacija. Leto kasneje (marca 1962) se je preimenovala v Združeno partijo kubanske socialistične revolucije, ki je oktobra 1965 dejansko postala kubanska komunistična partija, ki je še danes edina zakonita stranka v državi. Njen predsednik oziroma voditelj je Fidel Castro.

8.1 NASTANEK KULTA OSEBNOSTI

»Kult kot takšen nastaja zaradi splošne in konvencionalne prisposobe ali objekta spoštovanja« (Džrnazjan 1990: 1674). Vzpostavi se realno, pristno spoštovanje, ne pa nekakšno vsiljeno čaščenje. Z razumevanjem objekta kulta razkrijemo njegovo imanentno bistvo, notranjo dinamiko in motive nastajanja. Da lahko govorimo o kultu osebnosti, so potrebne določene okoliščine in osebnostne lastnosti, ki voditelja napravijo kultnega. Cassirer pravi, da se želja voditelja pojavi le tedaj, ko se kolektivna želja po vodstvu okrepi, ter po drugi strani takrat, ko vsa upanja, da bi se želja uresničila na vsakdanji in normalen način, propadejo (Cassirer 1967: 280). Voditelj torej v sebi uteleša kolektivno željo. Prejšnje družbene meje – zakon, pravica in ustava – nimajo več nobene vrednosti. Kar ostane, je le mistična moč in avtoriteta voditelja; želja voditelja postane najvišji zakon (Cassirer 1967: 280).

Ponavadi se kult voditelja lažje razvije in uveljavi v okolju z *manj razvito demokratično tradicijo* in njej pripadajočim institucionalnimi strukturami, kjer je prisotno očitno pomanjkanje zavezujočih proceduralnih postopkov, prevladuje pa avtoritarna politična praksa in podrejenost državni oblasti. Simptomatično je sklicevanje na neposreden stik z množico, ljudstvom, brez kakršnihkoli posredniških instanc. V taki družbi obstaja težnja po koncentraciji moči na vrhu, kar se kaže v združevanju najvišjih državnih, političnih in vojaških funkcij v voditelju (Velikonja 2003: 20–21). Idolizacija posameznika ali kult osebnosti se je razvil do nenormalnih obsežnosti v desnih in levih totalitarnih deželah, kjer voditelji držav niso bili samo voditelji držav, temveč nekakšni živi bogovi, čeprav izvorni marksizem dosledno podreja osebnost družbenim in ekonomskim razmer ter zgodovini (Pečjak 1995: 74). Ti kultni voditelji so na primer bili Stalin, Adolf Hitler, Napoleon Bonaparte, Mussolini, Maozedong, Kim Il Sung, Tito in seveda tudi Castro, ki je še danes živ primerek kultnega voditelja. Vendar pa se kult osebnosti lahko pojavi tudi v demokratičnih družbah, kjer po mojem mnenju lahko pride še do večjega izraza teh edinstvenih osebnostnih značilnosti. Razvoj kulta osebnosti v totalitarnem režimu je že sam po sebi očiten, saj lahko z avtoritarno politično prakso ter podrejenostjo državi voditelj svoj kult osebnosti poudari. Tudi Kuba ima totalitarno oblast, sam Castro pa s svojo postavo, osebnimi značilnostmi in zunanjim videzom, še bolj poudari to avtoritarno politično prakso, ki mu je omogočila, da razvije kult osebnosti.

Najprej mora biti vzpostavljena posebna *razredna identiteta*, z določenimi cilji; ključnega pomena za razvoj razrednih organizacij so osrednji nosilci družbenih sprememb, v katerih voditelj išče podporo. Za nastanek kulta voditelja je od družbenih razmer je najpomembnejša *družbena kriza*. Vodenje v kriznih razmerah (npr. vojni) zahteva drugačno osebnost kot v miru, kar je nemara eden od razlogov, da v demokratični družbi odidejo vojni junaki s političnega prizorišča (Pečjak 1995: 62). Mit voditelja in njegova karizmatična oblast sta ponavadi odgovora na krajše ali daljše obdobje krize v družbi, na razkroj starega režima, nerešena nacionalna ali socialna vprašanja, lahko tudi na osvobodilne, obrambne ali osvajalne vojne ali celo na razkroj režima (Velikonja 2003: 21).

Eden bistvenih elementov nastajanja in ohranjanja kulta osebnosti je *propagandni aparat*, ki mora biti učinkovit in razvejan. Razvoj komunikacijskih tehnik in praks je omogočil razvejano strukturo nosilcev informacij in komunikacijskih tehnik, potrebnih za uspešno politično propagando in marketing. Vendar je učinkovita le tista propaganda, ki temelji na že obstoječih vrednotah prejšnje politične kulture (Velikonja 2003: 21). »*Propagandist ustvarja svoje tehnike na temelju poznavanja človeka, njegovih teženj, želja, potreb, njegovih psihičnih mehanizmov, njegove pogojenosti*« (Ellul v Vreg 2000: 151). Propaganda je za Castra eden bistvenih elementov za obstoj njegovega kulta.

Pomembna je tudi *tradicija*, t.j. »ohranjanje in obujanje starih mitskih stalnic v novih ideoloških preoblecak« (Velikonja 2003: 23), kar se kaže v inkarnacijah preteklih voditeljev, v primerjavah novih voditeljev z velikimi zgodovinskimi osebnostmi. Gre za pretirano poudarjanje predstav o novem. Castro je »oče« kubanskega naroda, zato mora imeti spoštljiv afirmativen odnos do preteklosti.

Naslednji dejavnik, ki je pomemben za nastajanje in ohranjanje mita voditelja je povezanost s širšim političnimi, družbenoekonomskimi, verskimi ali ideološkimi tokovi v družbi, zlasti pa z velikimi projekti (npr. modernizacijo, industrializacijo, revolucionarno akcijo, osvoboditvijo...) in njenimi nosilci. Vse se pravzaprav navezuje na epohalne, velike strateške projekte v družbi. Oblast novega voditelja je prikazana kot nujna zaradi uresničitve teh velikih podvigov (Velikonja 2003:23). Pri oblikovanju kulta se napake in pomanjkljivosti osebe spregledajo ali pozabijo; odločilni postanejo njegovi uspehi, povečuje se njegova dejanja, pogum, uspešne akcije (Julius 1967: 111). Kubanska revolucija je bila najuspešnejša akcija, ki

jo je opravil Castro. Z njo se je pravzaprav povzpел med zvezde in postal »oče« kubanskega ljudstva.

In nenazadnje, voditelj ne more mimo prevladujoče *religijske tradicije* ter njene strukture in dinamike v svoji družbi. Pomemben je torej tudi verski vidik, saj voditelju pripisujejo božje značilnosti, kar pomeni, da je nesmrten, *od Boga poslan, tisti, ki vse ve in vidi* itd. (Velikonja 2003: 23).

8.1.1 GIRARDETOVA KLASIFIKACIJA

Vsak mit o voditelju predstavljajo številne predstave. Zgodovinski junak postane mitski skozi proces *heroizacije*; le-ta povzroči preoblikovanje realnih dejstev in njihovo sprevačanje v imaginarno (Girardet 2000: 81). Natančne meje med mitskim in legendarnim, zgodovinskim in dejanskim, torej ni mogoče določiti. Kljub množtvu različnih slik in podob oblikovanih okoli voditelja pa Raoul Girardet izpelje s klasifikacijo, kjer loči štiri osnovne oblike podob, v katerih se pojavljajo voditelji.

Štiri osnovne oblike podob voditeljev:

- 1. Arhetip Cincinatusa;** legendarna predstava nudi sliko ostarelega človeka, ki se je v preteklem obdobju izkazal v vojni ali vzpostavitvi miru. Pripisane so mu vrline kot so modrost, izkušnje, pazljivost, hladnokrvnost, umirjenost, uravnoveženost (Girardet 2000: 83). Voditelja predstavlja kot zaščitnika, starega zaslužnega borca, ki je znova angažiran, da restavrira *age d'or* in njene vrednote. Simbolizirata ga žezlo in pravica (Velikonja 1996: 34). Gre za reaktiviranje preizkušenega voditelja iz boljših časov, ki je vreden zaupanja in ki bo v trenutkih krize družbo umiril, zaščitil ter ji povrnil prejšnji lesk in varnost.
- 2. Aleksandrov arhetip,** ki predstavlja voditelja kot mladega vojščaka. Njegova oblast ni utemeljena na preteklih dosežkih, temveč je posledica bliskovitih dejanj. Njegove kretnje pozivajo k pustolovščinam. Njegova hitrost in nebrzdanost sta tako siloviti, da premaga samo naravo: osvoji neosvojljive vrhove, prečka puščave, neprehodne reke, itd. (Girardet 2000: 84–85). Odlikujejo ga hrabrost, neustavljivost, elan ter ambicioznost. Simbolizira ga meč, s katerim razbija okove in pobija nestvore (Velikonja 1996: 35). Voditelj tega tipa nastopa v prvi vrsti kot bojevnik.

- 3. Solonov arhetip;** voditelj nastopa v vlogi zakonodajalca, utemeljitelja reda in zakona, tvorca stabilne politične kulture. Simbolizira ga roka na utemeljujočem besedilu, zaznamujeta ga odločnost in gotovost (Velikonja 1996: 35). Voditelj uvede številne reforme in postavi temeljna pravila v družbi.
- 4. Mojzesov arhetip** opisuje vodjo, ki ima sposobnost predvideti prihodnost, videti, kar je drugim skrito. Njegova dejanja in odločitve vodi nevidna roka svetega. V njih je nekaj nadzemjskega, svetega, kar jim omogoča, da t besedami obračajo tok zgodovine (Girardet 2000: 88). Vodjo prikaže kot preroka, kot znanilca nove dobe, boljših časov, ki bo utiril zablodelo kolo zgodovine v pravo smer. Njegova osebna usoda je identična z usodo njegove skupine (Velikonja 1996: 35). Cassirer ugotavlja, da ima politični voditelj lastnosti čarovnika, vrača. Vodja postane *homo divinans*, prerok, ki razodeva božjo voljo in napoveduje prihodnost. »Prerokovanje je bistveni element nove tehnike vladanja. Obljubljene so najbolj neverjetne stvari; znova in znova se napoveduje zlata doba« (Cassirer 1995: 20).

Girardetova klasifikacija štirih osnovnih arhetipov nam omogoča analiziranje posameznega mita o voditelju, pomaga nam določiti kdo je kult osebnosti. Seveda se ti štirje tipi podob ne izključujejo med seboj, temveč gre za komplementarno povezovanje različnih značilnosti, klasificiranih znotraj posameznega sklopa lastnosti določenega tipa voditelja. Za primer kulta Fidela Castra bi lahko povedali, da na podlagi Girardetove klasifikacije arhetipov Castra pravzaprav ne moremo uvrstiti samo v točno določen tip. Castra v mladih letih lahko uvrstimo znotraj Aleksandrovega arhetipa, saj njegove osebne karakteristike in tudi njegov način delovanja ter vodenja revolucije, se povsem skladajo z »Aleksandrovimi« lastnostmi. Castro kot mlad vojščak, z bliskovitimi dejanji privede do te točke, kjer je država sedaj, »dvoumne osvoboditve«. Gibanje 26. julij, ki ga Castro vodi pokaže upor do tedanje Batistove vlade, ki sodeluje s »sovražniki«. Castro je hraber, neustavljiv ter zelo ambiciozen. V gorah Sierre Maeistre skupaj s Che Guevaro organizirata in vodita gverilce, ki imajo poseben način vojskovanja in tako čez nekaj časa premagajo ZDA. Po drugi strani pa lahko Castra enačimo tudi z arhetipom Cinicinatusa, kajti v preteklem življenju se je že izkazal v vojni. Sedaj pa je predstavljen kot zaščitnik, star zaslužen borec, ki je znova angažiran. Je preizkušen voditelj iz časa revolucije in je vreden zaupanja. V težkih časih, v trenutkih krize bo družbo umiril, velikokrat pa je že pomiril svoj narod. Miri ga tudi sedaj, čeprav ni več tako kreposten kot je bil nekoč. Fidel Castro je tisti voditelj, ki vedno znova pomiri svoje ljudstvo in jim daje

varnost ter državi status nedotakljivosti. Z revolucijo mu je uspelo prepričati množice vsaj do konca svojega življenja, če ne še naprej.

Vendar pa Castrova osebnost ni samo združitev Aleksandrovega tipa in arhetipa Cincinatusa. Pri Castru lahko prav tako najdemo značilnosti Solonovega arhetipa. Tako kot Che je tudi Castro sodeloval pri oblikovanju novega načina vodenja države ter pri vzpostavitvi novega režima. Zaradi tega je pravzaprav začel z revolucijo. Ko je Castro 8. januarja 1959 vkorakal v Havano je bila usoda odločena. Batista je zbežal, stara vlada je padla, Castro rešitelj kubanskega naroda pa je pričel s številnimi reformami v državi. In s tem je Castro nastopil tudi kot napovedovalec nove dobe ter boljših časov za Kubo. Če so novi časi za Kubance res boljši, lahko samo ugibamo. Prepoznamo pa ga tudi kot preroka oziroma Mojzesov arhetip, saj naj bi zavrtel kolo zgodovine v pravo smer, v boljše čase. Morda bi lahko rekli celo, da je njegova osebna usoda identična z usodo vseh prebivalcev otoka, morda bo navsezadnje z njegovo smrtjo umrl tudi socializem.

Na podlagi te analize smo ugotovili, da so znotraj enega voditelja, okrog katerega je izoblikovan kult, večinoma združeni vsi obrazi Girardetove klasifikacije, z več ali manj pripadajočimi lastnostmi. Voditelj je vedno borec, utemeljitelj novega reda in zakonov ter vedno nastopa kot zaščitnik svojega naroda in je znanilec drugačnih, boljših časov. Tudi Fidel Castro ni izjema. Pripadajo mu vse lastnosti Girardetovih podob voditeljev in prav s tem ga naredijo tako mogočnega voditelja kot je.

8.2 CASTROV KULT PROTI KULTU CHE GUEVARE

Vsak politik ali vodja je v določenem obdobju med ljudmi priljubljen ali manj priljubljen. Podpiranje voditelja v njegovih akcijah in odločitvah znotraj skupine tako včasih raste ali pa pada. Ob velikih napakah, zmotnih odločitvah, ki skupino nato pripeljejo v kritično situacijo, ta ugotovi, da njihov vodja le ni vseмогоčen, da je lahko tudi zmotljiv in postane eden izmed mnogih – povprečnež. Takrat nastopi »kriza legitimnosti« voditelja in njegove oblasti (Girardet 2000: 98). To se je na primer na Kubi že velikokrat zgodilo. Že predsedniki države pred Castrom so namreč izgubljali na legitimnosti oblasti in prav zaradi tega je Kuba prišla pod tujo oblast, najprej špansko, nato še ZDA.

Najpogosteje obstaja med mitiziranim voditeljem in njegovim režimom vzajemen soodnos: karizma, markantnost, magnetizem, priljubljenost in osebna oblast prvega narašča – ali upada – postopno, skladno z (ne)uspešnostjo drugega. Od tod tudi pogost boj »kulta proti kultu« (Velikonja 2003: 24). Z usihanjem moči voditelja izgublja vrednost in moč tudi mit sam. Do dekonstrukcije oziroma preloma mita lahko pride z radikalnim prelomom, in sicer tedaj, ko nov vodja sesuje preteklo politiko in z njim kult vseмогоčnega, nezmotljivega vodje. Do manj drastične dekonstrukcije pa lahko pride, da starega vodjo zamenja nov vodja, ki isto politiko nadaljuje.

V obdobju krize legitimnosti, kjer »vdanost in poslušnost prenehata biti temeljni zahtevi, zaupanje in podpora oblasti pa se počasi osipata ali sta nasilno ustvarjeni« (Girardet 2000: 101), se v družbi pojavi potreba po junaku, rešitelju. Ko je le-ta najden in postavljen na mesto voditelja, pride do izenačevanja politične oblasti z družinsko, novi voditelj pa postane Oče naroda (Girardet 2000: 103). Vodja je običajno oseba, ki najbolj vpliva na aktivnost določene skupine, institucije ali množice in ji olajša doseganje zastavljenih ciljev, medtem ko pripadniki teh socialnih enot (po večini) sledijo predlogam, napotkom ali ukazom vodje. Vloga in naloga vodje so močno odvisna od skupin, ki jih vodi (Nastran Ule 2000: 384).

Leta 1959, ko revolucija zmaga, predstavlja začetek boja »kulta proti kultu«. Pred seboj imamo dva neustrašena bojevnika, borca za pravice zatiranih in revnih ter moža pogumnih odločitev in drznih dejanj. Kubanski narod ju občuduje, občuduje in podpira tudi vojsko gverile. Oblikujeta se dva različna kulta osebnosti, ki sta v kubanski državi prisotna še danes.

Fidel Castro in Che Guevara sta skupaj načrtovala in začela divji boj gverile ter pod svojim okriljem uspešno izpeljala kubansko revolucijo. Pričele so se številne reforme, Kuba je postala socialistična država. Njuna pot se je nato ločila, kajti Che se je odločil za nadaljevanje gverilskih akcij po drugih državah Srednje in Južne Amerike. Zapustil je Kubo, Castro je ostal, ker si je močno želel politične moči. Vendar občudovanje Che-ja se s tem na otoku ni končalo. Ljudstvo ga je pravzaprav vedno bolj častilo. Častili so njegovo podobo, dejanja, ideologijo, ki so se ohranili znotraj njegovega kulta. Do še večje mitizacije pa je prišlo, ko ga je leta 1967 ujela bolivijska vojska in ga po enodnevnem mučenju ustrelila več kot dvajsetkrat. Che je s tem postal mučenec naroda, žrtev revolucije in Kristus gverile. Skrivnostno izginotje njegovega trupla je še povečalo moč njegovega kulta. Še danes pa

vsepovsod vidimo plakate z njegovo podobo, baretke, ki se prodajajo na tržnicah in po trgovinah, rdeče majice ter odtis njegovega obraza na njih.

Castrova podoba vsemogočnega voditelja je zbledela zaradi še vedno prisotne družbene in gospodarske krize. Saney ugotavlja, da je bila kubanska revolucija za veliko ljudi primer družbe, zgrajene na temelju socialne pravičnosti, enakopravnosti in enakosti. Bila je neke vrste eksperiment, katerega uspeh so čakali številni upi (Saney 2004: 90). Pa vendar ji uspeh takratne revolucije, dolgoročno gledano ni prinesel pričakovanega gospodarskega razvoja in drastičnih družbenih sprememb, kajti še vedno se sooča z velikimi problemi revščine, socialne neenakosti znotraj družbe (Saney 2004: 91). Kuba nekako stoji v svojem času, nič na otoku se ne spreminja, zdi se kot, da revolucija še vedno traja.

Vendar pa Castro kljub vsem težavam ohranja svoj režim, ki ga je skupaj s Che-jem postavil z revolucijo in še danes je mnenja, da »socializem znotraj Kube nima nobene alternative, kakor je nima revolucija, kajti vse ostalo ne bi pomenilo le vreči stran naših dosežkov, temveč zavreči tudi samostojnost (Saney 2004: 204). Zaradi svoje vztrajne drže in ohranjanja svojih idej, poudarjanja ideologije, ki je tako globoko zakoreninjena v mentaliteto Kubancev, se v njen obstoj ne dvomi, kakor se ne dvomi v Castra. Voditelj ohranja svojo moč prav zaradi prisotnosti revolucije, ki nad Kubo bedi kot nevidna roka. Njegov kult bi lahko zrušila le kriza, predvsem politična, ki bi na vidiku imela novega, še močnejšega in bolj karizmatičnega voditelja kot je Castro. Pa vendar Castro vedno znova rešuje krize v državi na svoj način, bodisi s propagiranjem kubanske revolucije, ki se je že zdavnaj končala, povečevanjem Che Guevare ali z novimi obljubami, ki narod vedno znova razvedrijo. Dobra propaganda namreč poveže skupino skupaj in prav ta ohranja kult Castra kot velikega voditelja.

Zaradi razvoja tehnologije pa ljudje postajajo vse bolj vsevedni. Opazili so gospodarsko krizo, ki se je v devetdesetih letih prejšnjega stoletja vedno bolj stopnjevala. Družba je uvidela Castrove napake in to, da njihov vodja le ni vsemogočen. Kubo je res rešil prejšnje diktature, a ni je odrešil bede in revščine. Še več, z njim se je začela nova diktatura, diktatura s Castrom na čelu. Vendar kljub temu o popolni dekonstrukciji oziroma zlomu kulta ne moremo govoriti, kajti njegova legitimnost vodenja s strani ljudstva ostaja.

SLIKA 8.2.1: Fidel Castro in Che Guevara.

VIR: History of Cuba.com 2007.

Menim, da boj kulta proti kultu, Castra proti Cheju ne obstaja. Vsak izmed njiju je oblikoval zgodovino Kube in s tem prispeval k kubanski dediščini. Lahko bi rekli, da obstaja le delna dekonstrukcija Castrovega kulta zaradi gospodarske krize, ki je nastala v devetdesetih in prikrito traja še danes (revščina, gospodarsko nazadovanje, socializem, itd.). Che še vedno predstavlja oziroma poseblja mladost, je junak, ki je svoje ideje žrtvoval za svoje življenje. Žrtvovani posamezniki pa postanejo mitski, se pobožanijo in zaživijo večno (Velikonja 2003: 11), ljudje ga obožujejo in častijo, še bolj zaradi prehitre smrti. Castro na drugi strani, pa se je postaral, ljudje še ga zmeraj vidijo in čutijo kajti še vedno živi in morda prav zaradi tega ne deluje tako mitsko. Naredil je veliko dobrega za svoj narod, ga varoval in vzpodbujal. Lahko, da je njega samega strah nečesa novega, zato niti noče poskušat. Zanimivo je, da je Chavez, venezuelski predsednik, v Riu de Janeiru dejal: «*Castro je kot Che Guevara, nesmrtni Che!*» (www.delo.si). Po besedah nekaterih lahko sklepamo, da sta Castrov in Chejev kult osebnosti enako močna, saj sta se oba zavzemala za iste stvari. Chejev kult izstopa samo v tem primeru, ker ga ni več med ljudmi in ga zato tudi bolj častijo. Težko je govoriti o dekonstrukciji Castrovega kulta, saj Castro še vedno živi. Moč kulta se bo pokazala šele čez čas.

9. ZAKLJUČEK

Živimo v času sodobnega kapitalizma, potrošniške vladavine, ko religija vedno bolj izgublja na pomenu. Njen pomen se spreminja v vsakdanjem življenju in družba postaja vse bolj posvetno usmerjena. Moderni človek, ki je ujet v kaos različnih opcij, se za lažje preživetje tako oprime verovanja v nekoga ali nekaj, kar ga bo vodilo. Funkcijo vere tako izpelje mit. Naše stoletje, še več pa dvajseto stoletje, je pustilo za seboj bogato zapuščino političnih mitologij, ki so v času svojega obstoja porodile idealne razmere za kultne voditelje. Ti kulturni voditelji narekujejo pravila obnašanja in delovanja. Voditelj postane idealni predstavnik družbe, po katerem se zgleduje sleherni posameznik znotraj skupine in si prizadeva udejanjiti voljo »vsemogočnega«. Voditelj je dominantna oseba v skupini glede na moč in vpliv, s katerim deluje na obnašanje in aktivnost drugih. Vodja je centralna oseba za člane skupine, je »ideal Jaza« skupine, kjer je poudarjen identifikacijski odnos med vodjem in vodenimi. Identifikacija namreč predstavlja najzgodnejši izraz čustvene navezanosti na Drugega, kar je v preteklosti označeval Ojdipov kompleks (izrazi nežnosti so povezani z odstranitvijo tekmeča). Identifikacija je zato skozi določeno permutacijo uperjena v nalogo, da naredi Jaz podoben drugemu Jazu, ki si ga je subjekt vzel za zgled. Če povzamemo v trditev, lahko rečemo, da je identifikacija najprvotnejša oblika čustvene vezanosti na objekt, da postane po regresivni poti, tako rekoč z introjeksijo objekta jaz ter, da je nadomestek za libidinalno objektno vezanost in navsezadnje lahko nastane pri vsaki na novo odkriti skupni točki z osebo, ki ni objekt seksualnih gonov. Bolj ko je skupna točka pomenljiva, uspešnejša je lahko delna identifikacija, kar utegne postati začetek nove vezi (Balažic 1995: 72-73). Vodja je torej oseba z najbolj pozitivnim sociometričnim statusom v skupini, je najbolj priljubljen član skupine ter ima nanjo največji vpliv. Vodja je oseba, katere vpliv skupina prostovoljno sprejema in svoj položaj vzdržuje z neformalno avtoriteto ter svojimi osebnimi kvalitetai (Nastran Ule 2000: 384-385). Množica ima rudimentarno instinktivno potrebo po Vodji in podrejanju, Vodje pa se z lahkoto lahko prikličejo, skozi izkoriščanje lahkovernosti množice s povsem enostavnimi propagandnimi postopki. S tem si primarna množica, ki jo določa neko število posameznikov in so postavili isti objekt na mesto ideala jaza, v svojem jazu med seboj identificirajo (Freud v Balažic 1995: 73). Kot ugotavlja Malinowski mit, »izraža, poudari in kodificira vero; varuje in uveljavlja moralo; jamči učinkovitost reda; in vsebuje praktična pravila za vodstvo človeka« (Malinowski 1999: 36). Tako se zahteve mita projecirajo in uveljavljajo v realnosti.

Večina Kubancev obožuje svojega vodjo, zato ker je v njegovi osebnosti nekaj za vsakogar. Začel je z revolucijo, da bi »osvobodil« kubanski narod izpod diktature. Bojeval se je za pravice revnih, zatiranih in izkoriščenih. Izpeljal je številne reforme, ki so v tistem času narodu dale upanje. Njegova želja je bila pomagati revnim, čeprav je sam izhajal iz bogate družine. Deloval je v raznih političnih aktivnostih in zaradi vedno večje želje po nečem drugem, boljšem, se je pridružil »Partido Ortodoxos«, katere cilj je bila neodvisnost od ZDA. Nekateri ljudje ga še danes vidijo kot takšnega, kljub temu, da gospodarski razvoj v zadnjih petdesetih letih ni veliko napredoval. Vendar Castro sam skrbi za to, da se njegov kult osebnosti razvija naprej. Z raznimi parolami in slogani spominja na revolucijo in vse dosežke zgodovine. Celo za Chejevo priljubljenost v državi skrbi sam. Kajti s tem, ko izrablja propagando kot način manipulacije z ljudstvom, da le-ta ohrani in idealizira sam proces kot tudi ideje revolucije, ohranja svoj status bojevnika ter voditelja, svoj kult in mit. Ko množica sprejema določene parole in ideje, se instiktivno podreja Castru. Zmanjšana kritična sposobnost pa lahko Vodjo statuira v funkcijo smerokaza, vodečega nagonsko-čredne podvržbe avtoriteti, željne ubogljivosti, hlepečih terjatev. Vodja zna biti skorajda vsak, saj se množica nagonsko podvrže določenemu x samooklicanega Gospodarja, le da Vodjo samega fascinira močna vera v idejo, da kaže spoštovanja vredno voljo, ki brezvoljni množici budi fanatično vero (Le Bon v Balažic 1995: 69). Kubanski narod je torej sam izbral svojega voditelja, ki je nato s svojo posebno karizmo postal fantazma za množico. Castrov kult se je izoblikoval na podlagi njegove posebnosti, večvrednosti in pomembnosti v svetu. Če kdorkoli sliši besedo Kuba, jo najprej poveže s Castrom, šele nato pomislimo na socializem in vse drugo. Neustavljivost, velika strast bojevanja, modrost, razum, velike organizacijske sposobnosti, inteligenca, karizma, privlačnost, izkušnje, hladnokrvnost ter hrabrost, skratka fantazma ga je naredila »vsemogočnega« do konca njegovega življenja. Uspeh kubanske revolucije mu je prinesel občudovanje in veliko podporo ljudstva. S tem pa se je začel oblikovati tudi njegov kult osebnosti.

Sklepamo lahko torej, da **hipoteza 1, ki pravi, da kult osebnosti izpostavi posameznika kot odrešitelja celotnega človeštva**, deloma drži, kajti Castro je z revolucijo res odrešil Kubance krvavega totalitarne diktatorstva prejšnjih predsednikov ter podjarmljenja tujim oblastem, najprej španskim, nato še ZDA. Zrušil je skorumpiran Batistov politični režim in pripeljal svoj narod do t.i. kubanskega socializma. A kljub vsemu se je na Kubi z njegovim prevzemom oblasti začelo novo obdobje, spet obdobje diktature oziroma totalitarne oblasti. Kot veliki voditelj z izrednimi sposobnostmi, je obstal v času socializma, ko je skoraj

vsepovsod drugod po svetu prišlo do velike modernizacije tako v gospodarstvu, družbi, kulturi kot tudi na področju politike. Še sedaj, v 21. stoletju, v obdobju kapitalizma, vztraja pri socialističnem političnem režimu, ki je bil »moderen« v šestdesetih letih prejšnjega stoletja, ko so ljudje mislili, da živijo v »zlatih časih«. Res je, da so nekatere stvari na Kubi zelo dobro urejene. Država je zelo dobro poskrbela za zdravstvo ter šolstvo, zato je naj ne bi bilo Kubanca, ki bi moral umreti na cesti ali pa, da ne bi imel možnosti izobraževanja. Na drugi strani pa jih še vedno preganja revščina, razne gospodarske krize ter socialni problemi. Najhuje je, da je omejena tudi njihova osebna svoboda in pravica do svobodne izbire. Vsepovsod jih nadzoruje Komunistična partija Kube in milica, ki je pod budnim očesom Castra.

Castro torej je na nek način odrešitelj, vendar le za nekatere ljudi, predvsem tiste, ki so dejansko živeli v času revolucije in so poznali prejšnji režim ter razmere v državi. Po drugi strani, predvsem pri mlajših generacijah, pa njegov kult osebnosti nima več tako velikega pomena zato lahko prvo hipotezo le delno sprejmemo.

Hipoteza 2, kjer gre za merjenje moči Castrovega in Chejevega kulta osebnosti, pa lahko trdimo, da Chejev kult ni močnejši od Castrovega, kajti oba izhajata iz istega ideološkega jedra, saj sta skupaj pričela s kubansko revolucijo, se bojevala za pravice revnih, zatiranih in izkoriščenih. Zato tudi druga hipoteza drži le deloma. Chejev kult osebnosti se sicer kaže močnejšega od Castrovega zaradi tega, ker so ljudje Cheja imenovali za mučenika naroda, kar se je stopnjevalo z njegovo smrtjo. Castrov kult na drugi strani ne pride do tako velikega izraza, ker je Castro še vedno živ. Ljudje ga še vedno lahko slišijo, vidijo, občutijo, še vedno jim govori, jih spodbuja, varuje, na nek način pa je tudi sam deležen kritike, česar Che več ne more biti. Tako se mora z vsemi problemi, ki so nastali z revolucijo spopadati Castro sam, Che Guevara pa zaradi svoje smrti ostaja heroj, ki je umrl za svojo domovino.

Drugo hipotezo lahko torej spet delno sprejmemo, kajti moč Chejevega in Castrovega kulta bomo lahko izmerili šele po Castrovi smrti, ko bodo pogoji vsaj približno enaki. Moč Castrovega kulta se namreč razlikuje spet od generacije do generacije in ima večjo moč pri starejših, ki so skupaj z njim preživeli revolucijo, medtem ko ima Chejev kult večjo moč pri mlajših generacijah, kjer se jim kaže kot heroj in patriot, ki je tako mlad umrl za domovino. Che je junak, ki je ohranil svojo mladost, entuziazem, ambicioznost, mladostniško energijo in elan, moč in neustavljivo borbenost. Che Guevara poseblja mladost. Ni se postaral, kot se je Fidel in zato njegov mit s tem deluje boljši in močnejši. Teoretično gledano je Chejev mit res močnejši od Castrovega zato, ker »žrtvovani posamezniki postanejo mitski, se pobožani in

zaživijo večno« (Velikonja 2003: 11) in on naj bi žrtvoval svoje življenje za svoje ideje. Vendar pa v tem primeru lahko rečemo le, da Che ni imel »sreče« v nadaljnji realizaciji svojih želja, Castro pa je imel to srečo, da še živi danes in ga ljudje po njegovi smrti prav tako ne bodo pozabili.

Zaključimo lahko s tem, da Castrov kult osebnosti na Kubi obstaja. Predvsem starejše generacije, ki se ga spominjajo iz časov revolucije, ga imajo za velikega voditelja. Odstopanja se seveda pojavijo pri mladih, ki ne razumejo sveta v katerem živijo, saj vedo, da socializem ni »dobra stvar« zanje in da bi lahko živeli drugače, boljše. V tem primeru Castrov kult nekoliko izgubi na moči, kajti predvsem mladi niso več tako strpni in ne spoštujejo revolucije tako kot starejši. Kljub temu pa Castro je na nek način odrešitelj kubanskega naroda, ker jim nudi nekakšno »dvoumno svobodo«, kjer na eni strani zanje skrbi, po drugi strani pa jih omejuje.

Mit voditelja v sodobni družbi odigra vlogo bistvenega dejavnika uspešne organiziranosti in produktivnega delovanja neke družbe, sodeluje pri izpeljavi pričakovanih oziroma zelenih vzorcev obnašanja ter načinov delovanja posameznikov znotraj neke družbe; saj s svojimi vsebinami nanje deluje zelo prepričljivo, si jih manipulativno podredi in s tem obvladuje njihove družbene in politične akcije. Tako ima mit tudi v sodobnem svetu pomembno vlogo, saj nastopa kot pglavitni instrument organiziranja skupnega življenja posameznikov znotraj neke skupine. Torej tisti, ki zna okoli sebe razumeti in zbrati množico, postane vodja in si z njo deli eno dušo, eno idejo, eno moč in en zakon. Fidel Castro je prav ta voditelj.

10. SEZNAM VIROV

10.1 KNJIGE, ČLANKI, ZBORNIKI

- Althusser, Louis (1980): *Ideologija in ideološki aparati države*. V Zoja Skušek-Močnik: *Ideologija in estetski učinek*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Balažic, Milan (1995): *Gospodstvo: trije pristopi psihoanalize k polju družbenega*. Ljubljana: Zbirka Alfa.
- Bihalji-Merin, Oto (1975): *Mala splošna enciklopedija*, 2.del. Ljubljana: DZS.
- Binns, Peter in Mike Gonzalez (1980): Cuba, Castro and the Socialism. *International Socialism* 8, 1–6.
- Cabrera Infante, Guillermo (1986): Med zgodovino in ničem. *Nova revija* 5(50–51), 1112–1121.
- Cassirer, Ernst (1972): *Mit o držav*. Beograd: Nolit.
- Cassirer, Ernst (1995): Tehnika sodobnih političnih mitov. *Časopis za kritiko znanosti* 23(188), 263–288.
- Castro, Fidel (1972): *Kuba ili smrt*. Beograd: Petar Kočić.
- Cawthorne, Nigel (1996): *Spolno življenje diktatorjev*. Ljubljana: DZS.
- Courtois, Stephane (1997): *Črna knjiga komunizma*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- De Santis, Sergio (1971): *Zgodovina revolucij XX. Stoletja*, 3. knjiga. Ljubljana: ČZP Komunist.
- Demšar Mitrovič, Polona (2000): *Države in svet 2000*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Đorđević, Jovan (1979): *Zbirka novijih ustava , Kuba (1976), Alžir (1976)*. Beograd.
- Drčar-Murko, Mojca (1975): »Kubanski primer« – sinteza svetovnega idejnega in posebnega družbenega konflikta. *Teorija in praksa* 12(1–2), 117–132.
- Džrnazjan, L.N. (1990): Kult in klečeplastvo. *Nova revija* 104, 1674–1679.
- Eliade, Mircea (1992): Kozmos in zgodovina: Mit o večnem vračanju. *Nova revija* Zbirka Hieron.
- Ferfila, Bogomil (2001): *Države in svet*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Flere, Sergej in Marko Kerševan (1995): *Religija in (sodobna) družba*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Frangeš, Božidar (1978): *Programi i statuti komunističkih i radničkih partija i oslobodilačkih pokreta*. Beograd: Institut za mednarodnu politiku i privredu..
- Freud, Sigmund (1986): *Budućnost jedne iluzije*. Zagreb: Naprijed.

- Freud, Sigmund (1921): *Množična psihologija in analiza jaza*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Furet, Francois (1995): *Minule iluzije*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Furtak, K. Robert (1990): *Elections in Socialist States*. Herdforsshire: Harvest Wheatsheaf.
- Galtung, Johan (1980): Cuba: Anti – Imperialism and Socialist Development. *Peace Problems: Some Case Studies* 5, 206–218
- Girardet, Raoul (2000): *Politički mitovi i mitologije*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Grličkov, Aleksander (1981): *Sodobni svet in socializem*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Harenberg, Bodo (1996): *Kronika človeštva*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Hrženjak, Majda (2002): Interpretacija simbolnega: trije semiološki projekti. *Časopis za kritiko znanosti* 209(210), 379–397.
- Jenšterle, Marko (2004): *Latinska Amerika? Čista fikcija!* Ljubljana: 2000 Založba.
- Jocić, Saša (2003): Problem mitologizacije znanosti. *Časopis za kritiko znanost*, 31(211), 186–198.
- Južnjič, Stane (1969): *Socializem in države v razvoju*. Ljubljana: ČZO »Komunist«.
- Južnič, Stane (1968): *Latinska Amerika; društvena struktura i politički sistemi*. Beograd: Institut za mednarodnu politiku i privredu.
- Kolakowski, Leszek (1989): *Prisutnost mita*. Beograd: Pečat.
- Komel, Mirt (2003): Nastanek ideje znanosti v antični Grčiji: Izguba in vztrajanje Mythosa v Logosu spoznavnega procesa sveta. *Časopis za kritiko znanosti* 31 (211), 167–175.
- Kožel, Katarina (2004): *Kult osebnosti – mit o voditelju: Che Guevara*. Diplomsko delo. Ljubljana: FDV.
- Lenin, V.I. (1972): *Država in revolucij*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Malinowski, Bronislaw (1999): Vloga mita v življenju. *Časopis za kritiko znanosti* 194, 33–43.
- Meletinski, Jelezar M. (2001): *Bogovi, junaki, ljudje*. Ljubljana: Rdeča zbirka.
- Nastran Ule, Mirjana (1994): *Temelji socialne psihologije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Ottomeyer, Klaus (2000): *Haiderjev show*. Ljubljana: Študentska založba.
- Pečjak, Vid (1994): *Psihologija množice*. Ljubljana: samozaložba.
- Pečjak, Vid (1995): *Politična psihologija*. Ljubljana: samozaložba.
- Podmenik, Stanko (1970): *Človek in Socializem*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Porta Della, Donatella (2003): *Temelji politične znanosti*. Ljubljana: Založba Sophia.

- Rapoša, Kazimir, ur. (1981): *Stoletje svetovnih vojn*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Salecl, Renata (1991): *Disciplina kot pogoj svobode*. Ljubljana: Krt.
- Salecl, Renata (1993): *Zakaj ubogamo oblast? Nadzorovanje, ideologija in ideološke fantazme*. Ljubljana: DZS.
- Saney, Isaac 820049: *Cuba: A Revolution in Motion*. London: Zed Books.
- Silva, Arnaldo (1977): Perspektive socijalizma na Kubi. *Socijalizam v svetu* 1(3), 135–140.
- Skidmore, E. Thomas in Peter H. Smith (1997): *Modern Latin America*. Oxford: Oxford University Press.
- Spahić, Besim (2002): *Kulturni marketing*. Ljubljana: Časopis za kritiko znanosti 30, 3.
- Sruck, Vlado (1995): *Leksikon politike*. Maribor: Založba obzorja.
- Therborn, Goran (1987): *Ideologija moč in moč ideologije*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Trampuž, Boštjan (2004): *Kubanska revolucija in njeni vplivi na srednjeameriški politični prostor (Razvoj odnosov ZDA – Kuba)*. Diplomsko delo. Ljubljana: FDV.
- Velikonja, Mitja (1996): *Masade duha: Razpotja sodobnih mitologij*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Velikonja, Mitja (2003): *Mitografije sedanosti: Študije primerov sodobnih političnih mitologij*. Ljubljana: Študentska založba.
- Vovelle, Michel (2004): *Ideologije in mentalitete*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- Vreg, France (2000): *Politično komuniciranje in prepričevanje*. Ljubljana: FDV.
- Weber, Max (1990): Trije čisti tipi legitimne oblasti. *Družboslovne razprave* 7(9), 126–133.

10.2 INTERNET VIRI

- E-Delo (2007): *Chavez: Castro je nesmrtni Che*.
Dostopno na http://www.delo.si/index.php?sv_path=41,396,185737 (20. avgust 2007).
- Sierra A. Jerry (2007): *History of Cuba: Ernesto Che Guevara*.
Dostopno na <http://www.historyofcuba.com/history/chebio.htm> (20. avgust 2007).
- Library thinkquest (2007): *The Cuban people experience*.
Dostopno na http://library.thinkquest.org/18355/fidel_castro_-_photos.html (20. avgust 2007)
- Trekway (2007). *Photoway*. Dostopno na <http://www.trekway.com/cuba/photos-31-fidel-castro.html>. (20. avgust 2007).